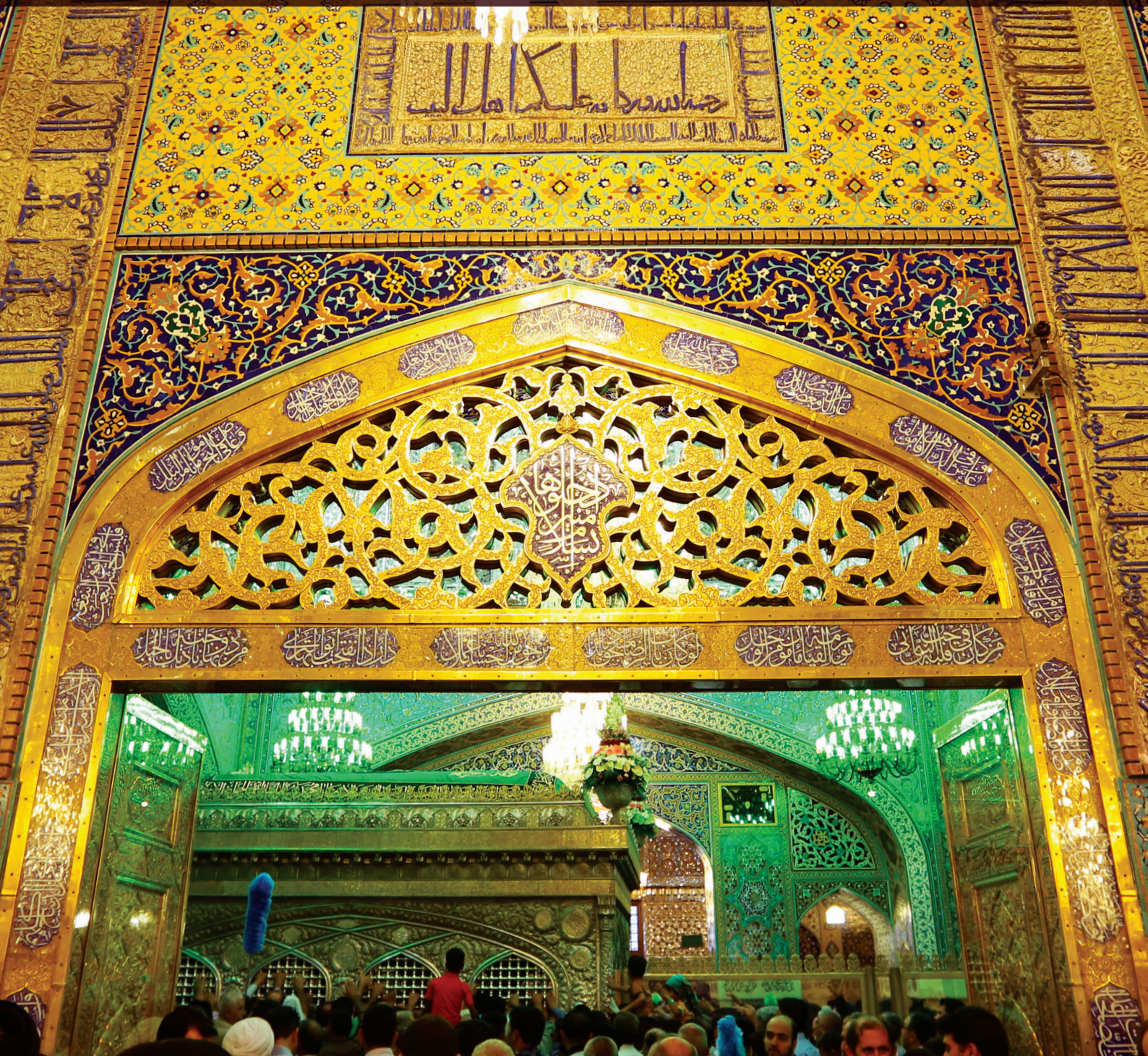

Ilkinji žurnal , Avgust 2016

Ilkinji "Gyzyl ymam" (a) žurnaly

Gyzyl Ymam

Austria	€ 4.50	Greece	€ 4.50	Lebanon	LL 7000	Qatar	QR 21.00	UAE	DH 21.00
Bahrain	BD 2.10	Iran	Rls 40000	Mexico	DH 36.00	S. Africa	R 26.00	UK	£2.80
Belgium	€ 4.50	Ireland	€ 4.50	Montenegro	DIN 240	Spain	€ 4.50	USA	\$5.00
Croatia	KN 22	Italy	€ 4.50	Morocco	DH 36.00	Tanzania	TSH 4700		
France	€ 4.50	Kenya	KSh 250.00	Nigeria	N 450	Tunisia	TD 3.70		
Germany	€ 4.50	Kuwait	KD 2.00	Oman	OR 2.10	Turkey	YTL 5.50		

Sözbaşy

Beyik Allanyň ady bilen

Ymam Ryza (a) halkara festiwaly hezreti ymam Ryzanyň (a) we hezreti Masumanyň (s) doglan günü mynasybetli we herzeti şahçyragy hormatlamak üçin keramat ongünliginde (Zikaade aýynyň 1-10-yna çenli) geçirilýär we şol jähetden aýratyn ähmiýete eýedir. Her ýyl alymlar, ylmy-seljerijiler, Rezewi gymmatly eserlerini döretýän sungat ussatlary gymmatly eserleri döredip, medeniýeti we Rezewi ylmyňy ýaýratmak bilen ruhy gurşawyny döretýärler.

Bu halkara festiwalyň çäklerinde dürli çäreler geçirilip, olardan Eýranyň we dürli ýurtlaryň dürli şäherlerinde umumy baýramçylyk çärelerini, medeniýet, ymam Ryzanyň (a) ylmy ugrundaky

şahyrlaryň, ýazyjylaryň, sungat ussatlaryň, nakgaşlaryň eserlerini sylaglama dabarasyny, şeýle hem hezreti ymam Ryzanyň sapa eden ýolunyň ugrundanda, aýratyn-da ol hezretiň Merwdäki gadamgähinde şowhunly baýramçylyk çärelerini belläp geçip bileris.

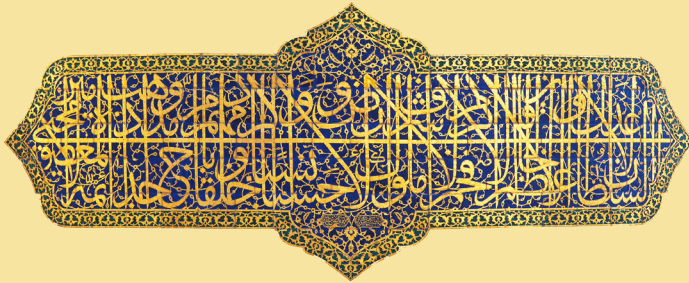
Medeniýeti we Gyzyly ymam (ymam Ryzany) tanyşdyrmak we ymam Ryza (a) halkara festiwaly, şeýle hem ylmy-döredijilik çäreleri iňlis, arap, urdu we türkmen dillerinde žurnal çap etmeklige getirdi.

Ymam Ryzanyň (a) doglan günü bilen gutlamak bilen, “Gyzyl ymam” ady bilen türkmen dilinde bolan žurnalyň ilkinji sany Türkmenistanyň musulmanlaryna medeni sowgat bolup biler.

Seýit jawad Jafari

Ymam Ryza (a) halkara binýady guramasynyň müdürü

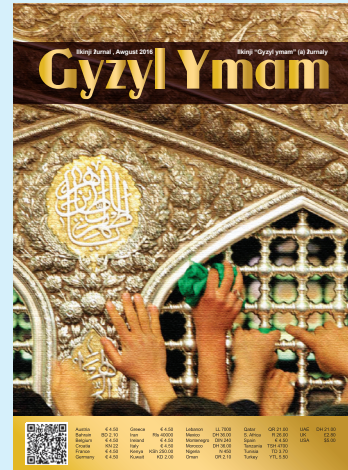

Ymam Ryzanyň (a) Mekdebiniň	4
Ymam Ryzanyň (a) Medineden Merwe saparynyň teswirlemesi	10
Merwiň myhmany Ymam Ryzanyň (a) Merwdäki gadamgähine deňiş li taryhy çeş meler	14
Ymam Ryzanyň (a) garaýşynda akyl kämilliginiň ölçegi	19
Ymam Ryzanyň (a) garaýşynda maşgalanyň ähmiýeti we hukugy	24
Ymam Ryzanyň (alaýhyssalam) ömür beýany	29

Ilkinji žurnal , Awgust 2016

Baş redactory: Hamidrizza Azadi
azadi@if.org.ir

Redactor: doctor Resul Ismailzade Duzal
mirze@chmail.ir.com

Ýazyjylar topary:

Doktor Resul Ismailzade Duzal,
Ahmet şeyh Talayî, Masud Sadr Muhammedi,
Lutfulla Taghizade, Seyit Ahmet Hüseyini,
Hanyam Fateme Ustadi, Ogulgözel Çaryýewa

Umumi gatnaşyklar bölüm müdürü:

Märyäm Hämezälu

Çäperçilik dizaýneri:

Majid Gasimi
Fatimeh Gasimi, Zahra Gasimi

Magazine of ITF, P. O. Box:
14155-3899, Tehran,
Islamic Republic of Iran,
Tel: +9821-88897662-5,
Fax: +9821-88902725
Website: <http://www.itf.org.ir>
Email: Info@itf.org.ir

Deň-duşlar ýanynda bir bikemalym,
Aşygam, Mejnunam, şikesthalym,
Sine-ýe Horasan, zuwwar-e Alym,
Ýa, Ymam Ryzaýa, bagyşla bizni.

Magtymguly Pyragy

Ymam Ryzanyň (a) Mekdebiniň

Hormatly okyjylar!

Ähliňize aýdyň bolşy ýaly, ymam Ryzanyň (a) ylmy, pikir, medeni we dini şahsyýetiniň şuglaly nury dünýäni giňden gurşapdyr we pikir, garayyş, yrfany, sopusylyk, ahlak we jemgyýetçilik mekdepleriniň aglabasy ymam Ryzanyň (a) arassa wep päk mekdebinden gözbaş alypdyrlar. Ymam Ryzanyň (a) durmuşynyň bir bölegi ol hezretiň Medineden Merwe taryhy sapary bilen baglydyr. Bu taryhy sapar ylmyň, medeniýetiň we edebiýatyň Horasan we gadymy Merw sebitlerine gelmegine mümkinçilik beip, bu taryhy sarpandan soň, Merwiň ymam Ryzadan (a) gözbaş alan mekdebiniň dürli pikir we medeni sferalary emele gelipdir. Ol geografiki giňlik we adamlaryň azlygyndan täsirlenipdir. Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow ymam Ryzanyň (a) konferensiýasyna bagyşlan taryhy gutlagynda belleýşi ýaly, köp pikir mekdepleri we alymlar ymam Ryzanyň arassa pikirlerinden, ylmyndan we garayyşyndan täsirlenipdirler. Bu sebitiň ylmy we ruhy baýlygyny we ähmiýetini artdyrdy. Bu günki gün hem ol hezretiň gubury onuň aşyklarynyň we muştaklarynyň gelýän

ýeridir. Ol hezretiň mukuaddes guburyna zyýarat etmek ähli musulmanlaryň, şeýle hem türkmenistanly musulmanlaryň ýürek arzuwydyr. Her ýyl dünýäniň ähli künjeklerinden, şeýle hem Türkmenistandan münlerçe adam ol hezretiň guburyna zyýarata gelip, ol hezretiň ruhy nuryndan nur alýarlar. Türkmenistanda hem her ýyl ol hezretiň doglan günü gadymy Merwde onuň gadamgähinde bellenişip, onuň aşyklary bu baýramçylyk çäräni Türkmenistan döwletiniň we milletiniň gatnaşmagynda, ol çäräni aýratyn garşylamak üçin onuň gadamgähinde jemlenýärler.

Bu çäreler bilen birlikde ol hezretiň şahsyýetiniň dürli taraplary hakyndaky eserler çap edilýär. Bu eser hem ol hezretiň durmuşy, ylmy şahsyýeti we oňa zyýarat etme edebi hakyndaky dürli temalaryň bir bölegi bolup, Yslamyň beýik alymlarynyň sözlerinde öwrenilýär.

Bu eseri neşir etmek bilen ol hezretiň çäksiz dünýäsiniň bir bölegini türkmen dilinde çap edip, okyjylara elýeterli edis we ymam Ryzanyň (a) doglan günü mynasybetli Türkmenistanyň dost we dogan musulmanlaryna ylmy sowgat bolar diýip umyt edýäris.

Türkmenistanyň hormatly Prezidentine

hemişe ymam Ryzanyň ähmiýeti we orny hakyndaky kararlary we hezreti ymam Ryzanyň hormatyna dürli çäreleriň geçirilmegine mümkinçilikleri beripdir.

Şimdi Türkmenistanyň Prezidenti hormatly jenap Gurbanguly Berdimuhamedowyň Ymam Ryza (a) bagyşlanan halkara ylmy maslahata gatnaşyjylara **ÝÜZLENMESINI**

Türkmenistanyň Prezidenti hormatly jenap Gurbanguly Berdimuhamedowyň Ymam Ryza (a) bagyşlanan halkara ylmy maslahata gatnaşyjylara ÝÜZLENMESI

Hormatly alymlar!

Halkara ylmy maslahatyna gatnaşýan gadyrly myhmanlar!

Türkmenistanyň Milli medeniýet „Miras“ merkezi bilen Eýran Yslam Respublikasynyň Türkmenistandaky Ilçihanasynyň Medeniýet merkezi tarapyndan geçirilýän Gündogaryň meşhur alymy Ymam Ryza bagyşlanan halkara ylmy maslahatynyň açylmagy mynasybetli sizi tüýs ýürekden mähirli gutlaýaryn! VIII – IX asyrlaryň sepgidinde ýaşan, Gündogaryň syýasy-jemgyýetçilik we ylmy-filosofiki pikirlerine uly täsirini ýetiren meşhur alymyň ylmy filosofiki mirasyny, zamanasyny çuňňur we hemmetaraplaýyn öwrenmekde ylmy maslahatyň işiniň netijeli hem-de üstünlikli bolmagyny arzuw edýärim!

Eziz watandaşlar!

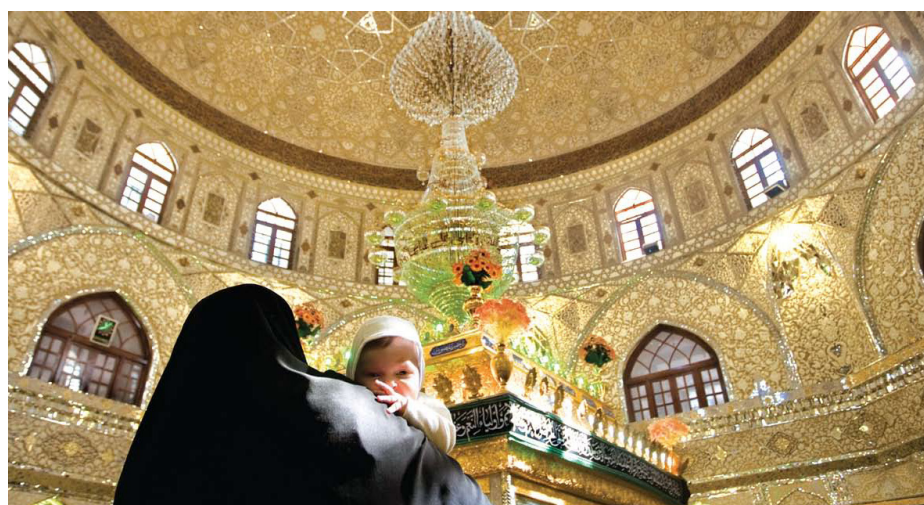
Hormatly myhmanlar!

Häzirki zaman dünýäsiniň ösüşi abadançylygyň, döwletleriň we halklaryň hoşniýetli, dostlukly gatnaşyklarynyň hatyrasyna möhüm işleri amala aşyrmagy talap edýär. Bu işde adamzadyň öz medeniýetiniň taryhyna göz aýlamagy,

geçmişin ruhy gymmatlyklaryny şu gün we geljek üçin aýap saklamagy zerurdyr.

Her bir halkyň öz milli özboluşlylygyny, keşbini suratlandyryan milli medeni mirasy, umumyadamzat siwilizasiýasynyň ösüşine itergi beren gymmatly taglymatlary, röwşen pikirleri, ajaýyp pelsepeleri bolýar. Hut şu nukdaýnazardan, biz bütin adamzadyň ruhy gymmatlyklaryna hormat goýýarys we şol esasda-da, hakykaty, haýry dabaralandyryan, halklary ysnyşdyryan medeniýetleriň ýakynlaşmagy ugrunda çalyşýarys.

Ymam Ryzanyň hormatyna, onuň ruhy mirasyna bagyşlanyp geçirilýän bu ylmy forum beýik alymyň at-abraýyny, şan-şöhra-

tyny has belende götermek bilen çäklenmän, gadymdan gelyän türkmen-eýran doganlyk-dostlugyny, medeni gatnaşyklaryny pugtalandyrmakda hem ajaýyp işleriň birine öwürüler. Bu halkara ylmy maslahaty taryhyň gadymy döwürlerinden bäri iki goňşy döwletiň özara bähbitli ylmy-medeni gatnaşyklaryny mundan beýläk-de ösdürmäge güýçli itergi berer, doganlyk gatnaşyklaryny has-da jebisleşdirer.

Biz ýakyn goňşymyz bolan Eýran Yslam Respublikasy bilen gözbaşy gojaman gadymyýetden başlanýan doganlyk gatnaşyklarymyzy, dürli ugurlarda ikitaraplaýyn bähbitli hyzmatdaşlygymyzy mundan beýläk hem berkideris, ösdüreris. Türkmenistan bilen Eýran milletleriň arasyndaky ynsanperwerlik we dostluk gatnaşyklaryna, asudalyga, parahatçylyga hemişe uly sarpa goýýan ýurtlardyr.

Hormatly adamlar!

Geçmişde adamzat kalbynyň, jemgyýetiň ruhy taýdan kämil bolmagy üçin özüniň ömri, göreldesi, ajaýyp ahlaga ýugrulan hikmetleri, gymmatly taglymaty bilen dogry ýol-ýörelgeler görkezen ynsanlaryň

mübärek atlary taryh sahypalarynda, adamzat hakydasynda müdimilik galýar. Şol akyldarlaryň mukaddeslige deňelen eserleri, pelsepesi öz öwründe-de, soňky döwürlerde-de jemgyýetiň kämilleşmeginde, kämil nesilleri ýetişdirmekte esasy ruhy gönezlik bolup hyzmat edipdir.

Yslam dininiň ýörelgelerini wagyz eden, ynsan durmuşynyň gözelleşmegi, jemgyýetiň abadan, adamlaryň eşretli durmuşda ýaşamagy üçin özüniň zehinini, yhlasyny bagyş eden şeýle alymlaryň biri-de türkmenleriň arasynda Gyzyl Ymam ady bilen meşhur bolan Aly ibn Musa Ryzadyr. Ymam Ryzanyň ady türkmenleriň arasynda mynasyp orna eýedir. Meşhur alymlar Mäne baba, Mahmyt Zamahşary, Nejmeddin Kubra, Hoja Ahmet Ýasawy, Süleýman Bakyrwany ýaly keramatly şahslar Ymam Ryzanyň paýhas-hikmetinden ruhlanypdylar. Milli guwanjymyz Magtymguly atamyz hem öz goşgularynda bu beýik alymyň adyny öwrän-öwrän gaýtalap, onuň kerem-keramatyna sygnypdyr. Türkmen halky gadym döwürlerden şu günlere çenli hem keramat eýesi Ymam Ryza çuňňur hormat goýýar, beýik alymyň Eýranyň Maşat şäherindäki mübärek guburyňa zyýarat edýär.

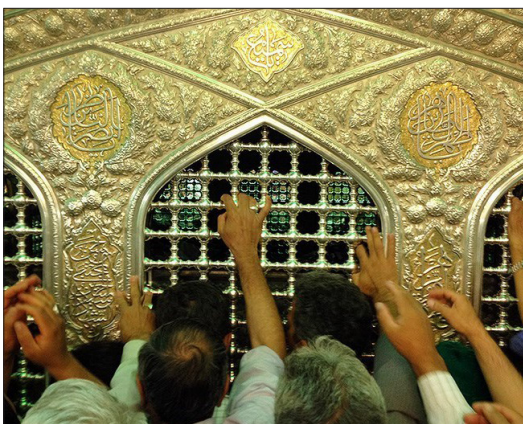
Bu taryhy
sapar ylmyň,
medeniýetiň
we edebiýatyň
Horasan we
gadymy Merw
sebitlerine
gelmegine
mümkinçilik
beip, bu taryhy
sapardan soň,
Merwiň ymam
Ryzadan (a)
gözbaş alan
mekdebiniň dürli
pikir we medeni
sferalary emele
gelipdir.

Beýik alym Ymam Ryzanyň mübärek gadamy türkmen taryhynyň we medeniýetiniň genji-hazynasy – Merw şäherine düşüp, oňa bu ajaýyp mekanda belli bir döwürde ýaşamak nesip edipdir. Ylmyň-bilimiň, ajaýyp kitaphanalardyr medreseleriň mekany bolan bu gadamy şäherde alym nesillere – bize ýagşylyk, halallyk, ynsanperwerlik pelsepesini miras goýupdyr. Şu ylmy maslahatyň bu gün gülläp ösýän Mary şäherinde geçirilmegi hem beýik alyma we onuň gadamy düşen mukaddes topraga çuňňur hormatyň nyşanydyr.

Hormatly alymlar!

Beýik alymyň ündän lebze ygrarlylyk, halallyk, il-güne, ata-enä, ussada hormat goýmak, dostluk, wepalylyk ýaly ajaýyp ahlak häsiýetleri türkmen halkynyň owal-ahyr uýup gelen ýörelgeleridir. Ymam Ryzanyň mirasyny çuňňur öwrenmek, düýpli seljermek we dünýä ýaýmak bolsa umumyadamzat gymmatlyklaryny has-da baýlaşdyrar. Şu halkara ylmy maslahatyň Gündogaryň beýik alymy Ymam Ryzanyň sarpasyny we mertebesini ýene-de beýgeltjekdigine ynanýaryn. Size ýene bir gezek şu ylmy maslahatyň işinde üstünlükler arzuw edýärim!

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow

Участникам Международной конференции, посвященной выдающемуся учёному Востока Иمامу Реза

Уважаемые ученые!

Уважаемые участники Международной научной конференции, дорогие гости!

От всей души, тепло и сердечно поздравляю Вас с открытием Международной научной конференции, проводимой Туркменским национальным центром культурного наследия «Мирас» совместно с Культурным центром Посольства Исламской Республики Иран в Туркменистане и посвященной выдающемуся ученому Востока Иمامу Реза! Желаю успешной и плодотворной работы научной конференции в деле глубокого и всестороннего изучения научно-философского наследия, самой эпохи выдающегося мыслителя, жившего на стыке VIII-IX веков и оказавшего большое влияние на общественно-политические и научно-философские воззрения Востока!

Дорогие соотечественники! Уважаемые гости!

Современное мировое развитие требует больших усилий во имя спокойствия, благополучия, добросердечных и дружественных отношений между государствами и народами. В этом плане человечеству необходимо изучать свою историю, культуру, бережно сохранять духовные ценности прошлого на благо настоящего и будущего.

Каждый народ обладает национальным менталитетом, неповторимым

Türkmenistanda
hem her ýyl ol
hezretiň doglan
güni gadamy
Merwde onuň
gadamgähinde
bellenilip, onuň
aşyklary bu
baýramçylyk
çäräni Türkmen-
istan döwletiniň
we milletiniň
gatnaşmagynda,
ol çäräni aýra-
tyn garşylam-
ak üçin onuň
gadamgähinde
jemlenýärler.

культурным наследием, характеризующим его образ, системой ценностных учений, повлиявших на ход развития общечеловеческой цивилизации, гуманистическими философскими воззрениями. Именно с этой точки зрения мы глубоко почитаем духовные ценности всего человечества и на этой основе стремимся способствовать интеграции культур в интересах торжества истины и добродетели, взаимопонимания и духовного сближения народов.

Проводимый ныне в честь Имама Резы и посвященный его духовному наследию, научный форум призван служить не только росту авторитета и славы выдающегося мыслителя Востока, но и стать достойным продолжением прекрасных и благородных дел, нацеленных на укрепление тесных уз дружбы и братства, связывающих на протяжении долгого времени наши народы, а также дальнейшему развитию туркмено-иранского культурного сотрудничества. Эта международная конференция даст мощный импульс дальнейшему развитию исторически сложившихся давних взаимовыгодных научно-культурных связей и братского сотрудничества между двумя соседними государствами.

Мы и впредь будем укреплять узы братства, своими истоками уходящего в глубь веков и неразрывно связывающего нас с соседней Исламской Республикой Иран, развивать обоюдное сотрудничество в различных сферах. Туркменистан и Иран неизменно глубоко почитают отношения человеколюбия и братства, спокойствия, мира и согласия между народами.

Дорогие друзья!

Светлые имена выдающихся личностей, посвятивших свои жизни общечеловеческим идеалам, своим личным примером, своим учением указавшие

путь к прогрессу общественного сознания, навсегда вошли в историю, остались в благодарной памяти потомков. Произведения этих видных мыслителей приравниваются к святыням, а сами они и их философские обоснования служат важным критерием духовного совершенствования общества, способствуют воспитанию достойных поколений.

Одним из таких великих мыслителей является Алы ибн Муса Реза - истинный проповедник нерушимых устоев исламской религии, посвятивший свой талант и выдающиеся способности делу тор-

Beýik alym
Ymam Ryzanyň
mübärek gad-
amy türkmen
taryhynyň we
medeniýetiniň
genji-hazynasy
– Merw şäherine
düşüp

жества красоты в человеческой жизни, обеспечения общественного согласия и счастья каждого человека, и больше известный нам как Золотой Имам. Имам Реза по праву снискал глубокое уважение и почтение туркменского народа. Такие выдающиеся личности, как Меане-баба, Махмыт Замахшары, Неджмеддин Кубра, Ходжа Ахмет Ясавы, Сулейман Бакырганы черпали вдохновение в прозорливой мудрости Имама Резы. Сам великий Фраги, являющийся нашей подлинной национальной гордостью и достоянием, в своих бессмертных поэтических творениях раз за разом приводит имя этого великого ученого и почитает его как святыню мудрости. Туркмены с давних пор и по сей день глубоко почитают память выдающегося мыслителя и ученого, а расположенный в городе Машат (Мешхед) его мавзолей по праву считается одной из самых больших святынь и остаётся местом священного паломничества.

В свое время великий ученый и мыслитель Востока Имам Реза посетил

средоточие передовой мысли своего времени, жемчужину истории и культуры туркменской земли - город Мерв. Ученый некоторое время жил и творил в этом древнем и благодатном краю науки и образования, хранилищ человеческой мудрости - прекрасных библиотек и духовных школ-медресе, и оставил в наследие нам, грядущим поколениям, глубоко гуманную философию добра, праводности и человеколюбия. Проведение нынешней международной конференции именно здесь - в цветущем и динамично развивающемся ныне городе Мары является данью глубокого уважения, беззаветной преданности и любви к священной земле, хранящей память о великом ученом и его бессмертном духовном наследии.

Уважаемые ученые!

Прогрессивные по сути и прекрасные по содержанию, глубоко гуманные идеи правдивости и нерушимой верности данному слову, чести, искренней любви и почтения к своему народу, родителям, учителям, идеи дружбы и верности всегда и везде являлись неотъемлемыми и основополагающими нравственными принципами туркменского народа. Всестороннее изучение, глубокий анализ и популяризация творческого наследия Имама Резы обогатит сокровищницу общечеловеческих духовных ценностей. Уверен, что нынешняя международная научная конференция послужит благородной цели торжества мудрости и высокого достоинства выдающегося мыслителя Востока Имама Резы. Еще раз желаю вам больших успехов и плодотворной работы нынешнего международного форума!

Президент Туркменистана
Гурбангулы БЕРДЫМУХАМЕДОВ

Biz diňe bir
çeşmelerde
agzalýan aýdyň
geografiki nokat-
lary birikdirmek
arkaly ol hezretiň
hereket eden
ugryny we ýol
ugrundaky men-
zilleri ele alyp, ýa
çen bilen aýdyp
bileris.

Ymam Ryzanyň (a) Medineden Merwe saparynyň teswirlemesi

Doktor Lutfulla Tagizade

Giriş Yslamyň, Eýranyň we Türkmenistanyň taryhynda möhüm we aýratyn oruna mynasyp bolan wakalaryň biri ymam Ryzanyň (a) halyflygyň merkezi, ýagny Merwe miras hökümdarlygyny alan ýerine gelmegidir. Bu sapar her näçe Apbasylaryň şol wagtky halyfy Mamunyň aýak diremegi bilen bolup geçse-de, amalda şuglaly yzlary goýandy. Sekizinji ymamyň ymamlyk döwri takmynan 20 ýyl bolup, ony aýratyn 3 bölege bölüp bolar: Ol hezretiň ymalygynyň 10 ýyly Harunyň döwrüne gabatlaşypdyr. Ondan soňky 5 ýyl Harunyň perzendi Eminiň halyflyk döwrüne gabat gelipdir. Ol hezretiň ymamlygynyň soňky 5 ýyly Mamunyň halyflygyna we şol wagtky Yslam sebitlerine hökümdarlyk eden döwrüne gabat gelipdir.

Rezewi saparnamasynyň taryhy, syýasy we jemgyýetçilik geografiýasy

Ymam Ryzanyň (a) Medineden Merwe saparyny aşakdaky 5 topara bölüp bolar:

- 1- Medineden Basra;
- 2- Basradan Parsa;
- 3- Parsadan Ýazda;
- 4- Ýazddan Horasana;
- 5- Ymamyň (a) Horasanda we Merwde bolmagy.

1- Medineden Basra

Reja ibn Abi Sahak we Ýaser atly Mamunyň iki nökeri Ymamy Medineden onuň hökümetiniň ýerleşen ýerine getirmekligi hakyndaky haty bilen ugradylypdyr. Reja bin Abi Sahak we Ýaser Hadem ymamyň öýüne gidipdirler we Mamunyň hatyny ol hezrete gowşyrypdyrlar. [28] Ymam Mamunyň ugradan nökerlerine hiç zat diýmän, ýazgarma bilen haty okapdyr we çäresiz Mamunyň teklibini kabul edip, sapara taýynlanypdyr.

2- Basradan Ahwaza tarap

Arap (Yrak) ilinden Huzestana çenli iki ýol bar. Biri Bagdatdan Wasete, Wasetden Huzestana çenli. Basradan Huzestana bolan beýleki bir ýol iň gysga ýol we Eýran bilen Yragyň arasyndaky şol wagtky aralyk hasaplanylýdyr.

Ymam Ryza (a) Basradan Ahwaza hereket edipdir, ýöne ymamyň hereket eden ýoly, ol hezretiň säginen menzilgähleri hakynda çeşmelerde jikme-jik hasabat berilmändir. Ymam Ryza (a) Ahwaza geleninde syrkawlaýar. Çeşmelerde ymamyň (a) syrkawlygynyň sebäbini bu şäheriň gyzygyn we çygly howasy diýip beýan edilýär.

Ahwazdan Parsa çenli

Ymam Aly bin Musa ar-Ryza (a) Parsa tarap hereket eden ýolynyň dowamy hakynda, ol hezretiň haýsy ýoldan Parsa tarap we ol ýerden Horasana ugrandygy hakynda çeşmelerde düşündiriş berilmeyär. Biz diňe bir çeşmelerde agzalýan aýdyň geografiki nokatlary birikdirmek arkaly ol hezretiň hereket eden ugryny we ýol ugrundaky menzilleri ele alyp, ýa çen bilen aýdyp bileris, sebäbi Huzestandan Parsa ýol bir ýol bilen çäklenmeyär. Ahwazdan Parsa çenli 25 menzil (düşelge) we jemi 102 farsah (310 km)

Biz diňe bir çeşmelerde agzalýan aýdyň geografiki nokatlary birikdirmek arkaly ol hezretiň hereket eden ugryny we ýol ugrundaky menzilleri ele alyp, ýa çen bilen aýdyp bileris.

Gyzyl Ymam

ýol bolupdyr. Hezreti ymam (a) özüniň Merwe taryhy saparyny Erjan, Ramhermez ýolundan geçen bolmagy ähtimal. Sebäbi, bir ýolyň başyndan we aralygyn-dan ol hezretiň geçendigi hakyndaky hasabatlar elimizde bar.

3- Parsdan Ýazda çenli

Ibn Balhi Şirazdan Ýazda çenli menzileri 9 menzil we bu iki şäheriň arasyndaky aralygy 54 farsah diýip ýatlaýar. Şol wagtlar Ýazd Esteher şäheriniň töwereginde bolup, Ýazd şäheriniň gadymy ady Kese bolupdyr. [43] Bu sebitde ymam Ryza (a) birmäçe gadamgähi we ýatlama binalary bar. Harnak (Meşedek) [44] gadamgähi-ady ähtimal Şirkuh alynan bolmagy mümkin bolan, Şirferaşa obasyndaky gadamgähi şolaryň biridir. [45] Ol hezretiň Merwe tarap çölüň üstünden geçendigi hakyndaky çeşmelerde nygtalşyna üns bersek, bu gadamgähleriň ynamdarlygy has-da berkityär. Ýöne aýdylşyna görä, Ýazd Yslamyň II asyrynda bir şäher bolman, çöllük bir ýer bolupdyr. Şeýlelikde, hezreti Ryzanyň (a) Ýazddan geçmegi ilkinji açyk-aýdyň ady getirilmändir we diňe ol hezretiň bir çöllük ýerden geçendigi bellenilip geçilipdir.

Ýazddan Horasana çenli

Umuman, ymam Ryzanyň (a) saparynyň takyk ýolunuň çyzgysyny (ugruny) köpsanly hasabatlar we käwagtlarda oňa gapma-garşy bolan çeşmeler bilen anyklamak kynçylyk ýüze çykarýar. Şunlukda, ymam Ryzany Ýazddan Horasana hereketiniň ýoluny anyklamakda kynçylyk bilen ýüzbe-ýüz bolunýar. Bu ýol hakyndaky ilkinji ele gelen çeşmelerdäki görkezilen ýeke-täk aýdyň bellik-Şeýh Sadygyňwe beýleki ynamdar çeşmelerinde ol hezretiň Nyşapura giden ýoluny çöllük ýol diýip belläpdir. Hyranakda we pisselikleriň arkasyndaky kerwensarayda ymam Ryzanyň (a) bu sebitden geçendigini görkezýän “Dal” bilen

belgilenen nyşanlar bar. Käbiriler ymamymyň (a) pissäniň arkasyndaky kerwensaraýdan Damegande, soňra Nyşapura gidendigine ynanýar. Käbir çeşmeler ymam (a) çölüň Gündogar tarapyndan Nyşapura barypdyr diýip ynanýarlar. Geografiki ýerleşiş taýdan hezreti Ryzanyň (a) hereketiniň ugrunda ýerleşýän Damegandan ol hezretiň geçen bolmagy ähtimal diýip garalýar.

Ymam Horasanda

Begençli ýeri ymam Ryzanyň Nyşapura gelendigi hakynda hasabalar we çeşmeler bar. Aýratyn-da “Selselolzahab” hadysy bolup, ymamymyň bu şäherde bolandygy, ymamymyň Nyşapur şähere gelendigi hakyndaky güýçli hasabatlar beýan edilipdir. “Selselolzahab” hadysynyň nähili beýan edilendigi hakynda şeýle aýdylýar:

“Şäheriň ulamlarynyň birnäçesi ol hezretiň daşyna jemlenipdirler we ondan öz beýik mertebeli ata-babasydan hadys gürrüň bermegini isläpdirler. Ol hezret ol ýerde jemlenenleri ümsümlige çagyryp, onuň çeşmesini ymam Musa Kazymdan (a) tä Hudaýyň Resulyna çenli baglanyşdyrды. Hudaýtagalanyň sözünü şeýle beýan etdi: « لا اله الا الله »” jümle meniň galamdyr. Kim meniň galama girse, meniň azabymdan aman galar”

Soňra ymamymyň gatyry herekete geldi. Ol hezret mübärek başyny kejebeden çykaryp halka ýüzlenip: “Elbetde, onuň şerti bolup, men onuň şertidirin”-diýipdir.

Aýdylşyna görä, ymam Nyşapura ýete-

ninde bir çeşme akyp duran ýerde düşläpdir. Ol çeşme Kehlan ady bilen belli bolup, ymam ol ýerde suwa düşüpdir, howuzyň ýakasynda namaza durupdyr. [50] Adamlar häzire çenli ol çeşmä barýarlar we ol çeşmäniň suwyndan sypa gözleýärler. Şol şäheriň 26 kilometriginde ýerleşýän Nyşapur gadamgähi ymam Ryzanyň bu şäherdäki esasy ýadygärligidir. Nyşapurda hereket edenlerinden soň ýolda çeşmä ýetipdirler we şol çeşmäniň kenarynda daşdan seki (plita) bolup, ymam onuň üstünde durup namaz okapdyr. Soň-soňlar onuň üstünde ýadygärlik binasy gurulyp, biziň günlerimize çenli gelip ýetipdir.

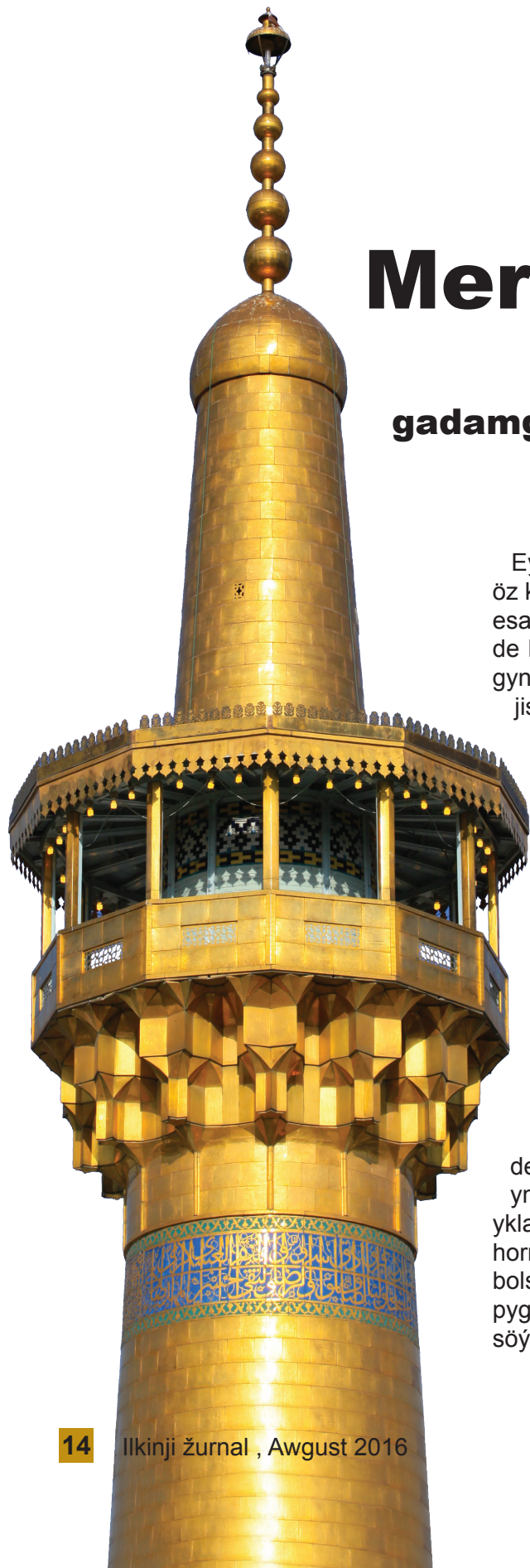
Ymam Ryza (a) Tusa, Dahsorh we Kuhsengä sapar edipdir. Kuhsengiden soňra, indiki maksat Tus bolup, ol hezret Tusa geleninde Senabat obasynda bir öýde, bagda ýaşapdyr. Mamunyň kakasy Harun ar-Reşidiň gubury hem şol bagda ýerleşidir. Şol ýerde namaz okapdyr. Bu şäherde hem ol hezret (a) şol şäheriň halky, beýikleri we ulamalary tarapyndan gyzgyn garşy alynypdyr. [54]

Tusdan soňra saparyň ugry Merwden öňki, iň soňky şäher bolan Sarahsdyr. Mundan soňra ymam Ryza (a) Merw şäherine ýetip, Mamunyň äşgär hökümdarlygyna garamazdan, halk we şol şäheriň ýaşajylary tarapyndan garşy alynypdyr we bu şäherde çäresiz Mamunyň miras hökümdarlygyny kabul etýär. Soňy beni Apbas kowmynyň içigara zähiri bilen şehitlikden başga zat bolmadyk miras hökümdarlygy...

Ýöne hezreti ymamymyň häzirki wagtda hem Türkmenistanyň Baýramaly şäherinde ol hezretiň gadamgähi hem ýerleşen - gadymy Merwe gelmeği bilen ol ýerde medeniýetiň we ylmyň ojagy döräpdir. Hezreti ymam 2 ýylyň dowamynda köp şagirtleri terbiýeläpdir we Merwde köp ylmylaryň düýbünü tutup, bu sebitdäki esasy yz goýup, ösüp ýaýran sopusylyk, yrfany mekdebi bolup, pir hoja ady bilen sebitiň taryhynda we geografiýasynda ýaýrandyr.

Ol hezretiň
Merwe tarap
çölüň üstünden
geçendigi hakyndaky
çeşmel-
erde nygtalşyna
üns bersek, bu
gadamgähleriň
ynamdarlygy has-
da berkityär. Ýöne
aýdylşyna görä,
Yazd Yslamyň II
asyrynda bir şäher
bolman, çöllük bir
ýer bolupdyr.

Merwiň myhmany

Ymam Ryzanyň (a) Merwdäki gadamgähine degiş li taryhy çeş meler

Eýran we Türkmenistan halkynyň medeni umumylyklary öz köküni giň taryhdan alyp, onuň çuňlugy uzalyp gitdi. Şol esasda hem Ymam Ryzanyň ýaşan ýeriniň Gadymy Merwde bolmagy, ol hezretiň iki ýyldan gowrak Türkmen topraгыnda ýaşamagy bu taryhy baglanyşygyň aýdyň görkezijisidir. Bunu nazara alyp, bu buýsançdan doly geçmişi dikeltmek, Eýran we Türkmen döwletleri tarapyndan bu ugurda taryhy we medeni ýatlama binalary we merkezleri gurmak hyzmatlary taryhy gatnaşyklary berkitmekde möhüm ädim bolar.

Sekizinji ymam iki ýyldan gowrak häzirki wagta Türkmenistanyň bir bölegi bolan Merwda ýaşap, şehit bolanyndan soň mukaddes we nurana jesedi biraz aňyrrakda Eýran topraгыnda, Eýranlylaryň ygynyň we söýgüsiniň gujagynda ruhy aram tapdy. Başga bir tarapdan ol hezretiň mukaddes ýaşan ýeri Türkmenistanda we mukaddes hüjresi Eýranda ýerleşip, häzirki wagtda bu mübärek barlyklar Eýran we Türkmen halkynyň bir-birine gyzyklanmasynyň artmagyna we hormat goýmagyna sebäp boldy.

Eýranlylar Ymam Ryzanyň (a) aramgähiniň mukaddes Maşatdadygyna buýsanýar. Türkmenler hem Gyzyl ymam ady bilen tanalýan Ymamynyň ýaşan ýeri bilen gyzyklanýar. Ol ýer türkmenleriň arasynda uly gymmata we hormata eýedir. Gowy hem ajaýyp türkmen halky sünni bolsalar-da, bu Hudaýyň Resulynyň perzendine Yslam pygamberiniň nesliniň gözüniň görejine, ezizine ýürekden söýgi-muhabbetleri bolup, diňe biziň ýurdumuza saparda

wagty mukaddes Maşatdaky Ymam Ryzanyň (a) aramgähine zyýarat etmän, eýsem olaryň käbirleri Ymam Ryza (a) zyýarat etmek maksady bilen sapar edip Eýrana ugraýarlar.

201-nji hijri-kamary ýylynda (822m.ý) Sekizinji ymamýň Medineden Merwe taryhy we ajaýyp sapary islemese hem mejburi höküm bilen bolup, onuň aýy şehit bolmagy bilen tamamlandy. Ýöne her näme bolsa-da, bu sapar Ylahy hikmetden, syrdan doly bolup, häzir ondan 1200 ýil geçse-de, Türkmenistanyň we Eýran halkynyň arasynda dostluk, päk Pygamber nesline söýgi, bereket gatnaşyklaryna sebäp boldy.

Ymam Ryzanyň (a) ýaşan ýeriniň gadymy Merwde bolmagy taryhy nukdaý-nazardan Türkmen döwleti üçin uly ähmiýeti bardyr. Bu Türkmenistanyň 1215 ýyl mundan ozal Ymam Ryzanyň (a) ýaşan döwründe Halyf Mämün Abbasiň berkarar etmegi bilen Abbasiýan hökümdarlygynyň merkezi hasaplanylýp, ähli musulman döwletleriniň arasynda ähmiýetli we beýik orny bolupdyr. Şol sebäpli häzirki wagtda taryhy dikeltmek Türkmenistan döwleti tarapyndan Ymam Ryzanyň (a)ýaşan ýerinde, gadymy Merwde taryhy we medeni ýadygärlik binalarynyň we merkezleriniň gurulmagy, bu günki Türkmenistanyň adynyň Yslam dünýäsiniň geografiýasynda beýgelme-gine ýardam edip, beýik we gymmatly taryhy mirasyny bütin dünýäde göze il-direr.

Eýran Yslam Respublikasy hem bu ugurda köp taryhy umumylyklary, Ymam Ryzanyň (a) halkyň ýanyndaky beýik ornuny nazara alyp, Ymam Ryzanyň (a) ýaşan ýerinde, Horasanyň we gadymy Türkmenistanyň ýüzügi hasaplanýan taryhy Merwde medeniýet merkezini we ýadygärlik binasyny gurmakda hyzmatdaşlyk etmäge taýýardyr. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow Türkmenistanyň taryhy, medeni

mirasyna, Ymam Ryza (a), taryhy ýer bolan gadymy Merwe üns bermegi bu möhüm ädime badalga berdi. Onuň 3 ýil mundan ozal 2008-nji ýylda Ymam Ryza bagyşlanan halkara ylmy maslahatyna gatnaşyjylara gutlagynda: “Ymam Ryzanyň ady türkmenleriň arasynda mynasyp orna eýedir. Meşhur alymlar Mäne baba, Mahmyt Zamahşary, Nejmeddin Kubra, Hoja Ähmäd Ýasawy, Süleýman Bakyrwany ýaly keramatly şahslar Ymam Ryzanyň paýhas-hikmetinden ruhlanypdylar. Milli guwanjymyz Magtymguly atamyz hem öz goşgularynda bu beýik alymyň adyny öwran-öwran gaýtalap, onuň kerem-keramatyna sygnypdyr.

Gadymy Merwde arheologiki işjeňlik soňky ýüz ýyllykda ýüze çyksa hem, heniz aýdyň netije alynmady we gazuw-agtaryş geçirijiler meýdanyň giňligi, derňewiň agdyklygy, olaryň maksatlarynyň düriligi, olardan aýdyň, takyk netije almaklyga päsgel beripdir.

Türkmen halky gadym döwürlerden şu günlere çenli hem keramat eýesi Ymam Ryz a çuňňur hormat goýýar, beýik alymyň Eýranyň Maşat şäherindäki mübärek guburuna zyýarat edýär ”-diýýär.

Ol gutlagynyň başga bir böleginde Ymam Ryzanyň (a) Merwde ýaşamagy, sekizinji ymamdan galan ruhy miras haknynda şeýle diýýär: “Beýik alym Ymam Ryzanyň mübärek gadamy türkmen taryhynyň we medeniýetiniň genji-hazynasy - Merw şäherine düşüp, oňa bu ajaýyp mekanda belli bir döwürde ýaşamak nesip edipdir. Ylmyň-bilimiň, ajaýyp kitaphanalardyr medreseleriň mekany bolan bu gadamy şäherde alym nesillere - bize ýagşylyk, halallyk, ynsanperwerlik pelsepesini miras goýupdyr”. Türkmenistanyň Prezidenti gutlagynyň soňunda: “Ymam Ryzanyň mirasyny çuňňur öwrenmek, düýpli seljermek we dünýä ýaýmak bolsa umumadamzat gymmatlyklaryny hasda baýlaşdyrýar”- diýip nygtaýar.

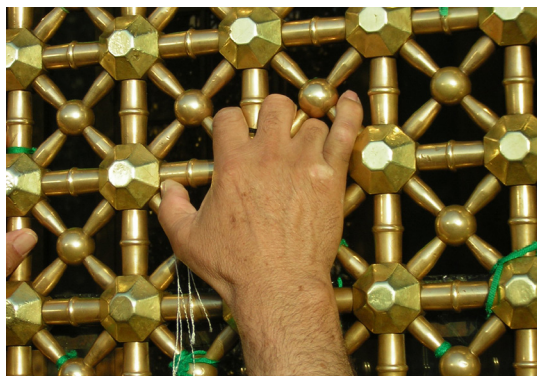
Çeşmeler:

Ymam Ryzanyň (a) Merwde bolandygyny subut etmegiň iki ýoly bar. Birinji ýoly teorik derňewler we bar bolan reminamalary deňeşdirmek.

Ikinji ýoly ylmy-taryhy çeşmelere esalanyp arheologiki gazuw agtaryş işlerini geçirmekdir. Bu temanyň jüpüne düşmek zerulygy üçin teoriki nukdaýnazary derňemek gowy bolar we bu tema bilen baglanyşykly bar bolan resminamalary ýüze çykaryp, bu işi gysga wagtyň içinde ýerine ýetirilip biliner, emma gadymy gazuw agtaryşlar, aýratyn işi bolup köp wagty talap edýär we uzak möhletde taryhy nämälimlikleriň, düşnüksizligiň käbirini aýyryp biler. Gadymy Merwde arheologiki işjeňlik soňky ýüz ýyllykda ýüze çyksa hem, heniz aýdyň netije alynmady we gazuw-agtaryş geçirijiler meýdanyň giňligi, derňewiň agdyklygy, olaryň maksatlarynyň dürüligi, olardan aýdyň, takyk netije almaklyga päsgel beripdir. Şol sebäpli hem häzirki ýeriň Ymamynyň ýaşan ýeri bilen baglanyşygynyň subutnamasyny teoriki, taryhy subutnamalary öwrenmek gysga wagtda netije almak üçin maksada laýyk görüldi. Derňewde 3 esas göz öňünde tutulýar. Birinji esas: Mämunuň we onuň köşgüniň Merwde bolmagynyň tassyknamasy (190-202-nji h.k.ý/ 805-nji m.ýyl). Ikinji esas: Ymam Ryzanyň (a) Merwde bolmagynyň subutnamasy. Üçünji esas: Ymam Ryzanyň (a) takyk ýaşan ýerini kesgitlemek.

Şol maksat bilen tema degişli makalalar we kitaplar derňew edildi. Çeşme hökmitaplardan aşaklary görkezmek bolar:

- Merwiň taryhy h a k y n d a k y (Doktor Seýýid Mänsur Seýýid Säjadi) geografiki çeşmeleri makala.
- Ymam Ryzanyň (a)

Medineden Merwe

çenli göçmesiniň taryhy goeografiýasy.
(Jälil Erfanmäneş)

- Taryhy ýazgylar we arheologiki subutnamalar arkaly Merwiň taryhy geografiýasyny dikeltmek.
(Doktor Seyýid Mänsur Seyýid Säjjadi)
- Merwiň taryhy geografiýasy.
(Mehdi Seyýidi)

Ýokarda agzalan ýazgylardan başga Ymam Ryzanyň (a) zamanynda, onuň Maryda ýaşan döwrüne ýakyn bolan ilkinji çeşmelerden - kitaplardan öwrenildi. Şeýle hem, gündogary öwrenijileriň we arheologlaryň ýazgylarynda bu tema bilen baglylygy öwrenildi.

Ol aşaklardan ybaratdyr:

- Ähsänut-tägasim (Mägdäsi) 375 h.k.ý
- Mäsälik wä Mämälik (Istähri) 340 h.k.ý.
- Mäsälik wä Mämälik (Ibn Hordadbeh)
- Suratul-ärz (Ibn Häwgäl) 350-370 h.k.ý.
- Gündogar hökümdarlyk ýurtlarynyň taryhy geografiýasy (Lestrenj)
- Äl-buldan (Ähmäd ibn Abu Ýagub) 278 h.k.ý.
- Türkmenistanda suwaryş (Professor Wladimir Bartold-Russiýanyň Gündogary öwrenijisi)
- Uýunol-ahbarur-Riza (Şeýh Sädug) 350h.k.ý.
- Irşad (Şeýh Mufid)
- Mujämul-buldan (Ýagut Himäwi) 623 h.k.ý.

• Usuli-Kafi.

Ýokarda görkezilen çeşmeler öwrenilip, agzalyan tema hakynda görkezmeler saýlanylyp Ymam Ryzanyň (a) bolmalygynyň onuň häzirki wagtda Mämunuň köşgüniň galyndysy galan ýerde ýaşadygyny has-da köp subut edýär. Elbetde giňişleýin öwrenmek we arheologiki derňewler geçirmek has takykrak we ylm-yrak netije almaga kömek edýär.

Mämunuň Merwde ýaşamagynyň we onuň köşgüniň bolmagynyň subutnamasy (190-202h.k.ý./ 805-817m.ý.)

Bu bölümde (parçada) galan diwarlaryň Mämunuň köşgüne degişlilik takyk öwrenmek üçin arheologiki çeşmeler gerekli hasaplanylýar. Bu çeşmeler häzirki wagtda eýeterli bolmandygy üçin mejbur galan diwarlaryň Mämunuň köşgünidigini takyk bilmek üçin geograflaryň we taryhçylaryň ýazgylaryna seretmek gerekli hasaplanylýar.

Ady agzalan çeşmelerde şu tema barada ýer alan bellikler :

- Ähsänut-tägasim (Mägdäsi), 2 tom, 255 sahypa.

Derweze Mişkanda (Mişkan) bolup, Mämunuň köşgi şol ýerdedi.

- Mäsälik wä Mämälik (Istähri)

Ýokarda agzalan derweze hakynda gysga maglumat bermek bilen birlikde aýdylýar: “Mişkan dördünji derwezesi

Bu bölümde (parçada) galan diwarlaryň Mämunuň köşgüne degişlilik takyk öwrenmek üçin arheologiki çeşmeler gerekli hasaplanylýar.

Horosan derwezesidir. Mämunuň saraýy (köşgi) we harby lageri bu ýerdedir. Ol bu ýerde ýaşanda halyflyk (patyşalyk) derejesine ýetipdir”

- Suratul-ärz (Ibn Häwgäl), 170 sahypa Mişkandaky derweze ahrynda Mawerrannahra (Türkistana) gitýär. Şol wagt Merwde hökümdarlyk eden Mämün, ol ýeri goşun lageri etdi we ol ýerde düşläp halyflyga başlady”

- Gündogar hökümdarlyk ýurtlarynyň taryhy geografiýasy (Lestrenj), 426 sahypa “Mişkan derwezesiniň daşynda bir köşk bolupdyr. Abbasiler patyşasy bolan Mämün Merwde bolan wagty şol köşkte ýaşapdyr”

- Gündogar hökümdarlyk ýurtlarynyň taryhy geografiýasy (Lestrenj), 426 sahypa “Mişkan derwezesiniň daşynda bir köşk bolupdyr. Abbasiler patyşasy bolan Mämün Merwde bolan wagty şol köşkte ýaşapdyr. Ol Amin atly dogany öldürilenden soň halyflyga ýetýär we ol ýerden Bagdada gitýär ”

- Türkmenistanda suwaryş (Professor Wladimir Bartold), 66 sahypa

Yslamdan öňki döwürde (Erk atly) Gadymy gala degişli bolan şäheriň (Merw) demirgazyk etegi ähmiýetli bolup, ol ýerde suw howdany we ertekilerdäki Afrasýabyň guran binalary bar.

Miladynyň IX asyrynyň başynda (hijri-niň III asyry) Halyf Mämunuň köşgi (808-817m.ý./ 193-202h.ý. Merwde ýaşan) ol ýerde gurulupdyr.

- Äl-buldan (Ähmäd ibn Abu Ýagub), 56 sahypa

Sarahsdan Merwe çenli sekiz menzil ýol. Merw Horasan welaýatynyň iň möhüm şäherleriniň biri we Horasanyň hökümdarlary ol ýerde ýaşapdyrlar. Ilki bu ýerde ýaşan Mämün bolupdyr.

Şeýlelikde, ýokarda getirilen subutnamalar Mämunuň köşgüniň bolandygyny habar berip Erkgala, Selzan galasynyň daşynda Mişkanyň derwezesiniň taryhy we arheologiki derňewler esasynda häzirki harabalykdan başga ýerde Mämunyň köşgi bolupdyr diýip aýdylmaýar we bu territoriýa degişli ähli kartalarda Mämunuň köşgi hökmünde görkezilýär.

- Merwiň taryhy geografiýasy. (Mehdi Seýýidi), 50 sahypa

Seýýidi derňewler esasynda merw şäheriniň we töweginiň shemasyny aşakdaky ýaly şekillendirip, Mämunuň köşgüniň galyndysy diýip tanyşdyrypdyr.

- Taryhy ýazgylar we arheologiki subutnamalar arkaly Merwiň taryhy geografiýasyny dikeltmek. (Doktor Seýýid Män-sur Seýýid Säjjadi)

Bu kitapda hem geografiki, taryhy we arheologiki derňewler esasynda Merw şäheriniň we Mämunyň köşgüniň ýerleşýän kartasy aşakdaky ýaly görkezilipdir.

Şeýle hem, Merwi tanyşdyryan Türkmen döwleti tarapyndan çap edilen “Ancient Merv” (city-site, place, mausolea) kitabyndan bu diwarlar Mämunuň köşgüniň galyndysy diýip tanyşdyrylypdyr.

Yslamdan öňki
döwürde (Erk
atly) Gadymy
gala degişli bolan
şäheriň (Merw)
demirgazyk etegi
ähmiýetli bolup, ol
ýerde suw howda-
ny we ertekilerdäki
Afrasýabyň guran
binalary bar.

Ymam Ryzanyň (a) garaýşynda akyl kämelliginiň ölçegi

Adatça, ynsanlar öz akyllaryny kämil hasaplaýarlar. Şol sebäpli hem, öz akyllaryny synamaga isleg bildirmeýärler. Şunlukda, päk ymamlar (a) şeýle bir ölçegleri berip, olary peýdalanmak bilen aklyň derejesini barlap bolýar.

Şol ölçegler bilen birlikde ymam Ryzadan (a) şeýle bir owadan hadys bolup, ol hezret on ölçegiň kömegi bilen kämil akyl hakynda beýan edýär. Bu hadysa göre, kämil akyl diňe bu on aýratynlyk bilene bezelen adamlarda bardyr. Şu aýratynlyklaryň birinden-biri ýok bolsa, şol derejede ol adamyň akly nogsanlyga

duçar bolandyr. Bu makalada getirilen ýazgylar, bu aýratynlyklaryň gysgaça düşündirişdir.

Ymam Ryza (a) şeýle buýurýar:

On häsiyeti özünde jemlemedik musulmanyň akly kämil däldir:

- 1- Beýlekileriň azajyk haýyr işini we hyzmatyny köp hasaplamaly;
- 2- Özünüň uly eden haýyryny we hyzmatyny az hasaplamaly;
- 3- Ondan mätäç zatlaryny soralsa, ýüregine alyp, narahat bolmaly däl;
- 4- Ömründe ylym almakdan ýadamaly däl;

- 5- Hudaýyň ýolundaky pukarany barlydan ýokary hasaplamaly;
- 6- Hudaýyň ýolunda har bolmaklygy-duşmanyň ýanynda eziz bolmaklygyň ýerine saýlamaly;
- 7- Göze ilgiç bolmazlygy şöhratdan artyk islemeli;
- 8- Adamlar onuň erbetliginden, azap-ezýetlerinden amanda bolsun;
- 9- Hemme ondan haýyryň we ýagşylygyň umydynda bolmaly.
- 10- Özünü beýlekilerden erkli hasaplamaly däl.

Ymam Ryza
akyl kämilliginiň
ölçegini san-
anynda olaryň
birini "Biriniň
beýlekileriň
mätäç zatlaryny
aýdanynda nära-
hat bolmazlyk"
hasaplaýar.

1- Başgalaryň az bolan haýyryny köp hasaplamak

Päk ymamlaryň (a) tarykatynda hemişe beýlekileriň az haýyryny köp hasaplapdyrlar. Ymam Hüseyin hakynda şeýle gürrüň berilýär:

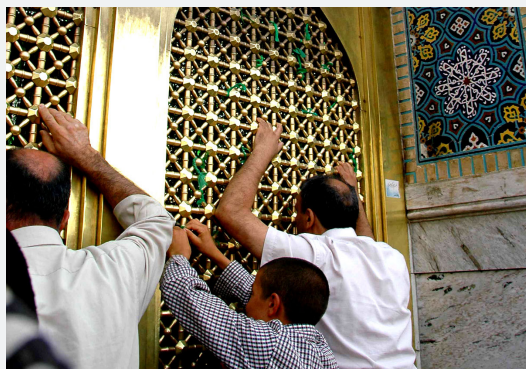
Bir gün ol hezret donlaryny ýere goýup, önlerinde gury çöregi bolan pukaralaryň

jemlenen ýerine gelipdir. Ol hezreti görünlerinden saçağyň başyna çagyrypdyrlar. Ymam atdan düşüpdir we olaryň ýanyna barypdyr, olar bilen nahar iýipdir, soňra: "Men siziň çakylygymy kabul edendigim üçin, meniň hem çakylygymy kabul ediň"-diýipdir.

Ymam ol garyp adamlary öýüne äkidipdir we maşgalasyna: "Myhman üçin ätiýaç goýan nämäňiz bar bolsa, taýynlaň. Olar maňa iň gowy hödür-keremi etdiler"-diýipdir. Şeýdip, ol hezret ol pukaralaryň görünip duran kiçijik haýyryny uly hasaplap, olara hödür-kerem edip onyň öwezini dolmagy niýet edinipdir.

2- Özünüň uly haýyryny az hasaplamak

Öz haýyr işi az hasaplamak – kiçeltmek, har etmek bolman, eýsem pespällilikdir. Onuň bilen ynsan beýlekiler bilen aňsatlyk bilen gatnaşyk sazlap bilýär.

Gopbamlyga bulaşmaýar. Ymam Ryza (a): “Mömüniň akylý öz haýyryny az hasaplan wagty kämil bolar” –diýip buýran jümlesi öz eden işlerine ähmiýet berýänler we ýagşy işlerini uly iş diýip hasaplaýanlar, heniz akylýň kämiller derejesine ýetmedikler üçin peýdalanylýar. Sebäbi, öz ýagşylyklaryň köp hasaplamak - ol adamy gopbamlyga, men-menlige getirýär. Hudaýyň ýolunda haýyrly işleri ýerine ýetirmegine päsgelçilik berýär. Şol sebäpli, hemişe öz eden haýyr işini az hasaplaýan adam, gopbamlyk, men-menlik, Hudaýyň oňa ýagşy iş etmek hakyndaky merhemtlerinden gaflatda bolmak apatyndan galyp, akylý kämillerge tarap gider.

3- Ondan mätäç zatlaryny soralsa, ýüregine alyp, närahat bolmaly däl

Ymam Ryza akyl kämilleriniň ölçegini sananynda olaryň birini “Biriniň beýlekileriň mätäç zatlaryny aýdanynda närahat bolmazlyk” hasaplaýar. Bu jümlä görä, halkyň mätäçliklerine üns bermek, olary amala aşyrmak üçin yhlas we adamlaryň öz mätäçliklerini biriniň ýanynda aýtýandygyna gatyrganmazlyk, akylý ýol ugra kämillerdir. Şunlukda, adamlaryň mätäçliklerini diňleme, olary ýerine ýetirme diňe akyl iş bolman, eýsem akylýň ösmegine we

kämilleriň iň ýokary derejesine galmagyna getirýändir.

4- Ömründe ylym almakdan ýadamaly däl

Bilşimiz ýaly, ylym öwrenmek Gurhany-kerimiň we Pygamber neberesiniň iň möhüm sargytlarynyň biridir. Bu hakynda ylym öwrenmäge degişli temada, ylym almakda ýadamazlyk ymam Ryza (a) sargytlary esasda akyl kämillerine ýetmek işleriniň biridir.

Bu gürrüň ylymy talap edýänleriň energiýa meýdanynda köp täsir goýmak bilen, olaryň ylym almaklaryny goldamak, päk ylmyň ornuny görkezýär. Sebäbi hakykatda ylmyň päkligi hiç haçan ýadatman, eýsem ýaradanyň islegidir. Eger kimdir biri ylym öwrenmekden ýadasa, onuň asly onuň ylmyň päk şejeresine däl-de öz tebigatyna gaýdyp gelýändir.

5- Hudaýyň ýolundaky pukarany barlydan ýokary hasaplamaly;

Yslam dini hergiz pukaralygy, ýoksullugy sargamaýar we hergiz olara mähirli garamaýar; sebäbi pukara öz şahsyýetine zyýanly bolan wakalar bilen ýüzbe-ýüz bolandyr. Emma, eger pukara sabyr-kanagat etse, ynsan onda gizlin bir hikmeti görer. Gopbamlyk, gedemlik, men-menlik ýaly apatlardan adamy gorayandygyny görüp biler.

Bu hakykata üns berip, ymam Ryza (a) şeýle buýurýar:

“Mömüniň akylý haçanda hudaýyň ýolundaky pukarany barlydan ýokary hasaplan wagty kämil bolar”. Bellemeli zatlaryň biri, ymam Ryza (a) ol pukarany mömün üçin barly adamdan artykmaç diýip tanyşdyryp, Hudaýyň ýolunda bolmagy we pukara durmuşynda adamyň

Bilşimiz ýaly,
ylym öwrenmek
Gurhany-kerimiň
we Pygamber
neberesiniň iň
möhüm sargytlarynyň biridir. Bu
hakynda ylym
öwrenmäge degişli temada, ylym
almakda ýadamazlyk ymam Ryza (a) sargytlary esasda akyl kämillerine ýetmek işleriniň biridir.

ylahy takdyryny görýändigini we boýun alykdygyny belläp geçýär. Diňe bu şekilde adamyň aklyly kämillige tarap ädim äder.

6- Hudaýyň ýolunda har bolmaklygy- duşmanyň ýanynda eziz bolmaklygyň ýerine saýlamaly

Ymam Aly: “Hudaýyň ýolunda har bolmaklyk, duşmanyň ýolunda hezzetli bolmakdan has gowdyr”-diýip buýurýar. (Herani, 1383-273) Ol beýik mertebeli Perwerdigäre mahsusdygyna ynanýar. Şol sebäpli imanly we kämil aklyly bolan adam Hudaý ýolunda har bolmaklygy özüni kiçeltmek, harlanmak hasaplanman, eýsem ony dünýäde we ahyrýetde buýsanç hasaplaýar we hiç haçan daşky hezzeti uly duşmanyň saýasynda islemeýär. Ony harlyk hasaplaýar. (Gumy, 1414, j.II-177)

Bu hakykaty ymam Ryza (a) şeýle ýatlaýar: “Mömüniň aklyly- Hudaýyň ýolunda har bolmaklygy-duşmanyň saýasynda hezzetli bolmakdan eziz hasaplan wagty kämillige ýeter”

7- Göze ilgiç bolmazlygy şöhratdan artyk islemeli

Ymam Ryza (a) aklyly kämillikleriniň ölçeglerini sanap geçende, ol ölçegleriň birini göze ilgiç bolmazlygy hasaplapdyr we şeýle buýurýar: “Musulmanyň aklyly-göze ilgiç bolmazlygy şöhratdan artyk islän wagty kämillige ýeter”

Päk ymamlarda (a) hem bu aýratynlyklary bolupdyr we ýagşy işleri ýerine ýetirmäge jan edipdirler we özlerni görkezmandirler. Onuň aýdyň nusgasy hezreti Alydyr (a); Biri birnäçe ýyllap arap ýetimleri üçin nahar eltipdir, olara kömek edipdir. Diňe ol hezret şehit bolanynda hemişe özlerni duýgyçyl we ýagşy iş eden adamyň Aly bin Aby Talybdygyny (a) düşünişdirler. (Kelini, 1385; j.428)

8- Adamlar onuň erbetliginden, azap-ezyetlerinden amanda bolsun

Başgalara azar bermek näsag şahsyýetiň nyşanydyr. Şahsyýetiň bozgaklygyndan kösenýän adamlar adatça

Ymam Ryza (a) aklyly kämillikleriniň ölçeglerini sanap geçende, ol ölçegleriň birini göze ilgiç bolmazlygy hasaplapdyr we şeýle buýurýar: “Musulmanyň aklyly-göze ilgiç bolmazlygy şöhratdan artyk islän wagty kämillige ýeter”

azap-ezýetlidir. Onuň garşysyna Sagdyn adam özüni we beýlekiler azap-ezýet berjek zatlardan daşda durýarlar.

Ymam Sadyk (a) beýle adamlary “päk” diýip atlandyrýar we “Hudaýdan kasam ýagşylar halas bolarlar. Olaryň kimdigini bilýärsiňizmi? Azarlary garynja-da ýetmeýän adamlar”-diýýär. (Gumy, 1414k; j II, 146)

Şunlukda, öz akyl kämilligi üçin gorkýan, kämil akyla ýetmek isleýänler hökmany özlerniň näderejede beýlekileri erbetlikden we azapdan amanda saklamaga yhlas etýändigine seretmeli. Sebäbi, ymam Ryza (a) akyl kämilligini düzýän esaslaryň birini "beýlekileri öz erbetliginden we şerinden amanda saklamak"-diýip tanyşdyrýar.

9- Hemme ondan haýyryň we ýagşylygyň umydynda bolmaly.

Bir-biriňe kömek etmek düwünleriň açylmagyna getirýär we ynsan hemişe ýolda beýlekilere kömek etmek, haýyr iş etmek üçin ädim ätmelidir. Sebäbi, beý-

lekilere ýagşy iş etmek oňa hyzmat we ösüş, kämillik ýolunda yhlasdyr. Ymam Ryzanyň ündemegine görä: “Musulmanyň akly ondan haýyryň umydynda bolanylanda kämillige ýetýändir. Beýlekilere jogapkärçilik borjy bolmadyk we haýyr işleri ýerine ýetirmekde öňe gitmeýänler-aklyň kämillik derejesine ýetmediklerdir” (Kelini, 1365; j.II; 191)

10- Özünü beýlekilerden erkli hasaplamaly däl.

Ymam Ryza (a) şeýle buýurýar:

“Mömün ýeke-özünü bilmedik we ol maňa görä erkli diýen wagty akyl kämilligine ýeter. Sebäbi her bir şahsyýet iki topar adamlar bilen ýüzbe-ýüz bolmagy ähtimal. Özünden gowy we erkli adamlar we özünden erbet adamlar. Ol hezretiň buýurmagyna görä, özümizden erbet adamy görenimizde: “Bu adamyň gowulygy pynhandyr. Ol daşky keşbine görä, özüni ýüze çykarmaýar. Ýöne meniň äşgär gowulygym, meniň özümi bilýändigim üçindir”- diýmeli.

Onuň üstesine hem, dini taglymatlar bize şeýle diýýär:

“Adamlar diňe bir gowy bolman, eýsem özümiz bilen deňeşdirenimizde, olaryň ählisi bizden gowdyr we hemişe beýlekileri özümizden öňde hasaplamaly. Elbet-de gowy bolmak bilen maksat wezipe, dereje, baýlyk, ylym we jemgyýetdäki orun ýaly ýüzleý kämillik däl. Sebäbi, bu işler dünýede ýokary perişde bolmakdyr. Gowy bolmak bilen maksat adamlaryň Hudaýyň dergähindäki orny, Älemiň Perwedigärine ýakynlygy, onuň ýanyndaky hakyky söýgüsüdür. Başga bir tarapdan Yslam terbiýesi taýdan Hudaýyň, ylahy öwliýäniň dergähinde mömünleriň eden günälerine utanmagy ahlak kitaplarynda özüňe garamak diýip düşündirilýär” (Alemler, 1373; 216-217)

Adamlar diňe bir gowy bolman, eýsem özümiz bilen deňeşdirenimizde, olaryň ählisi bizden gowdyr we hemişe beýlekileri özümizden öňde hasaplamaly.

Ymam Ryzanyň (a) garaýşynda maşgalanyň ähmiýeti we hukugy

Seýit Ahmet Hüseyini

Maşgala- jemgyýetiň iň möhüm ojagy hökmünde aýratyn ähmiýete eýedir. Adamyň ilkinji gurşawyň täsirlerini maşgala gurşawyndan alýandyr. Hat-da adamyň beýleki gurşawlardan täsir almagy şol maşgala gurşawyndan gözbaş alýandyr. Maşgala ynsanyň ykbalynyň iň möhüm böleginiň düýbünü tutýandyr we geljekki durmuşynyň usulyny anyklamakda, ahlak, saglyk, ynsan taýdan geljekdäki amalynda uly oruny bardyr.

Musulmanlaryň medeniýetinde, şeýle hem ymam Ryzanyň (a) tarykatynda we medeniýetinde bu tema örän ähmiýet berilendir we maşgalany dolandyrmak üçin hakyky we jemgyýetçilik işleri bellenişip, bu makalada bu temany gysgaça seljerip, rowaýatlara

esaslanyp ymam Ryzanyň (a) garaýşynda Rezewi medeniýetine häkim bolan prinsipleri we çeşmeleri anyklarys. Rezewi medeniýetinde:

1- Beden we ruhy saglygyndan peýdalanyp, bilelikde ýaşama şertleriniň gabat gelmegi bilen päk durmuşy döretmek;

2- Maşgala agzalarynyň maksada okgunly yhlaslaryna baha bermek;

3- Ynsan gymmatlyklaryna esaslanyp, adalaty döretmek we aralyk syýasaty kabul etmek maşgala ojagyny döretmekde esasy prinsipdir;

4- Bu maksatlara ýetmek üçin möhüm ugurlarda mynasyp ýerine ýetiriş syýasaty kabul etmek we ony öwrenmek zerurdyr.

Maşgala agzalary bilen mysasyp gatnaşygy sazlamak

1- Mähribanlyk we hoşallyk prinsipi

Beýan etmekde iň möhüm kynçylyklaryň biri maşgala gatnaşyklarydyr. Ähli adamlarda gadyr bilmeklik mätäçligi dünýä ineninden dünýäden ötýänçä bardyr. Eger adamlar öz öýlerinde aýratyn gatnaşyk edip bilmese, jemgyýetde hem gatnaşyk sazlap biljekdigi ikuçsuzdyr. Sebäbi, umuman öýden daşary gurşaw bu mätäçligiň ornuny tutup bilmez. Ymam Ryza (a) bu möhüm meselelere üns berip şeýle diýýär:

“Iman taýdan iň ýagşy gylykly adamlar özüniňkilere (maşgala agzalaryna) hoş ahlaklylygyna we mähribanlygyna baglydyr”

2- Maşgalada birek-birege hormat prinsipi

Rezewi medeniýeti esasynda maşgalanyň ähli agzalarynyň ählisi prinsipe üns berip, ikitaraplaýyn hormat goýmak, mähribanlyk, sylag, bir-biri bilen gowy gatnaşyk etmek, mylaýym we mähirli gatnaşyklar bilen maşgalanyň saglygy we kämilligini,

netijede onuň söýgüsini dolandyrmakda berkligi döretmäge borçlydyrlar. Rezewi medeniýeti esasynda maşgala gurşawynda gatnaşyklary we hormatlay: “ene-atalaryň bir-birine”, “ene-atalar perzentler bilen” we “perzentler bir-biri bilen” ýaly 3 derejede öwrenip, garap bolar:

(a) Ene-atalaryň bir-biri bilen gatnaşygy

Maşgalada är-aýalyň gatnaşygyny taswyklama we jemgyýetde olaryň hukugyny berjaý etmek 2 esasyda möhüm we zerur hasaplanýar: birinjiden bu hukugy bir jemgyýetiň şahyýetleriniň gatnaşyklarynda düzgünleri baglanyşdyrýar we olary öz ýerlerinde berkityär. Ikinjiden är-aýal hukuklaryny ýerine ýetirmek bilen jemgyýetçilik durmuşynyň beýleki tapgyrlarynda hem bir-biriniň hukuklaryny hormatlap berjaý etmeklige öwrenişýärler. Umuman, är-aýal gatnaşygynda maşgala gurşawynda ene-ata hökmünde maşgala söýgi bilen dolandyrylmak berkligi, bu jemgyýetçilik binýadynda ymam Ryzanyň (a) garaýşynda berk prinsipler we borçlar gerek bolup, oalryň has möhümleri aşakdakylardan ybaratdyr:

Adamyň ilkinji gurşawyň täsirl-erini maşgala gurşawyndan alýandyr. Hat-da adamyň beýleki gurşawlardan täsir almagy şol maşgala gurşawyndan gözbaş alýandyr.

1- Gowy gatnaşyk

Maşgala şeýle bir ojak bolup, her näçe sapa, mähir köp bolsa, durmuş süýji we ynsanyň üstünligi köp bolýandyr. Bu esasyda ymam Ryza (a) bu ojagyň ähmiýetini belläp, maşgala ojagyna sapa we mähir bagyşlamaga täsirli käbir faktorlary beýan etýär. Ol hezret özüniň nurana sözünde hem maşgalada gowy gatnaşyk etmegi sargyt edipdir we öz ýanyoldaşyna gatnaşyk hakynda habar berip, şeýle buýurýar:

“Kimiň imany beýlekilerden köp bolsa ahlagy gowy, maşgalasyna mähribandyr. Men hem öz maşgalam bilen mähribandyrin”

2- Maşgalanyň asudalygyny üpjün etmek

Başga bir ýerde maşgalanyň asudalygyny üpjün etmek zerurlygy hakynda şeýle buýurýar:

“Maddy baýlygy bolan adam öz maşgalasyny giňişlikde saklamalydyr” Ymam Ryza (a) bu hakda özüni süýjütmek we beýlekileri razy etmek üçin däl-de öz maşgalasyna zähmet çekmek hakynda özüniň beýik mertebeli babasy ymam Aly aleýhyssalamdan şeýle buýurýar:

“Bir adam ol hezreti myhmançylyga çagyrypdyr, emma ol hezret 3 şert bilen onuň çakylygyny kabul edipdir. Olaryň birini şeýle belläpdir: “Siziň myhmançylygyňyzy hödür-kerem etmek üçin maşgalaňyzy zähmete goýmazlyk şerti bilen kabul etýärim”

Hezreti ymam Ryza şeýle buýurýar: “Kyýamat gününde dünýäde ahlakly we maşgalasyna ýagşylyk ýetiren adamlar maňa ýakyn bolarlar”. Onuň dowamynda şeýle buýurýar: “Siz hiç haçan adamlary eliňizde bar bolan baýlyk, mal-mülk bilen üns berdirip bilmersiňiz. Olary göwnaçylyk ýagşy gylyk-häsiýet bilen özüňize ýakynlaşdyryp bilersiňiz”

Beýan etmek-
de iň möhüm
kynçylyklaryň biri
maşgala gat-
naşyklarydyr. Ähli
adamlarda gadyr
bilmeklik mätäçligi
dünýä ineninden
dünýäden ötýänçä
bardyr.

3- Ýeke özüni bilmeklikden saklanmak

Durmuşda aýratyn we ak ýürekli aýal we erkek diňe bir öz pikirinde bolman, eýsem güýjüniň yetdigine görä, maşgala agzalarynyň ählisiniň şerigy isleglerini ýerine ýetirmäge howlugarlar. Şübhesiz şeýle adamlar hakyky ynsandyrlar, sebäbi özüni bir adamyň islegi bilen çäklendirmedýär, ýöne pes, betpäl adam, adatça maşgalany öz isleglerine eýermäge, hökmany oňa üns bermeklige mejbur etýär.

4- Maşgala üçin päkizelik

Ol hezret (a) öýüň tertip-düzgünli bolmagyna ähmiýet beripdir. Onuň özi hem bu

wajyplygy amal edipdir. Ol hezretiň ýaranlarynyň biri şeýle diýýär: Ymam Ryza (a) ýanyna bardym. Onuň saçlaryny reňkländigini gördüm. Haýran galmak bilen:

- Janym saňa gurban bolsun! Saçlaryňyzy reňklediňizmi”-diýdim. Ol hezret (a):

- Erkekleriň serenjam bolmagy zenanlaryň merhemedini has-da artdyrýar-diýip jogap berdi. Soňra:

- Aýal bilen erkegiň maşgaladaky hukugy we wezipeleri ikitaraplydyr. Olaryň her biri beýlekisi bilen dogry, adamkärçilikli gatnaşyklary bolmaly. Tämizlik, özüne serenjam bermeklik, harsallyk, adamy hopukdyrma etirýän bulam-bujarlykdan saklanmak hukuklar dogry ýerine ýetirilse maşgala durmuşyny ýürege ýakymly etýän we gerekli asudalygy sowgat berýän hukuklardandyr.

5- Zamana görä durmuş

Aýal bilen erkegiň maşgala gurşawynda nädogry we mantykdan daş bolan medeniýetden saklanmaklary örän möhümdir. Olar hökmany doly hüşgärlik we çözgüt bilen öz isleglerini akyl we şerigat bilen oýlanmalydyrlar we bu ugurda deňagramly ýol geçmelidirler. Ymam Ryzadan (a): “Dünýäniň hoşlugy nämede?”-diýip sorapdyrlar. Ol hezret: “Öý giňişligi we dostlaryň köp bolmagy”-diýip jogap beripdir.

6- Ykdysadyýetiň çäresi we tygşytlyk

Her bir aýal-erkek öz maşgala gatnaşyklarynda we ony dogry sazlamakda durmuşda deňagramly usuly saýlamaga borçlydyrlar. Sebäbi bu faktoryň täsirinde maşgala agzalarynyň ýerliksiz umytlary azalýar. Ymam Ryza (a) bu hakynda şeýle buýurýar: Atam “Bu önümiň ýygnalan wagtynyň isripi iki eli bilen harç etmegindedir” diýerdi. Atam haçanda hyzmatkärler iki bilen sadaka berýändigini göreninde: “Bir eliň bilen ber (Näme harç etmek isleseň, hem-

mesini bir adama göz öňüne tutma. Beýlekileriň hem mätäçliklerini aýyrmak üçin, oňa gerekli bolan mukdaryny bagyşla.)”-diýerdi.

Başga bir rowaýatda ol hezret: “Hakykat bendäniň imanyny kämilleşdirmeyär. Onda üç sypat bolmalydyr: dinde çuňňur oýlanmak we düşgürlik, durmuş üçin girdeýjileri we çykdaýjylary sazlamak ukyby, kynçylyklaryň garşysynda sabyr-takat” –diýip buýurýar.

7- Bagyşlamak we günäni geçirmegi başarmak

Maşgala gurşawynda ene-atalar bilen perzentleriň arasynda gatnaşyklaryň berkemegine sebäp bolýan ruhy saglyk we asudalyk örän zerurdyr. Aýal-erkegiň her biri maşgalany söýgi bilen dolandyrmak üçin aýratyn söýgi bilen gurşap almaly we bu iş maşgalada bagyşlamazdan we günäni ötmazden mümkin däldir.

Her haçan aýal we erkek ýaşlyk etseler, hökmany düýpli pikirlenip, sabyrlylyk bilen durmuşyň kynçylyklaryny çözmelidirler we bir-birine söýgi we mähir bilen ýaşamalydyrlar. Hezreti ymam Ryza (a) bu prinsipiň ähmiýeti hakynda şeýle buýurýar:

Kimde-kim günläri geçirmek bilen şatlyk ýüze çykarsa, beýleki azap-ezýetlerden arkaýyn bolarlar.

(b) Ene-atalar perzentleri bilen

1- Edep bermek we perzentleriň terbiýesine üns bermek

Edep – ýagny her bir işiň iň gowy şekilidir. Edepli bolmak täze we owadan lybas geýen ýalydyr. Ynsan jemgyýetiniň şahsyýetleriniň binýady hem, edebiň binýady bilen berkidilendir. Bu temanyň täsiriligi, aýratyn-da maşgala gurşawynda ähliden-de artyk duýulýar. Hezreti Aly ibn Musa ar-Ryza (a) bu hakynda şeýle buýurýar:

Maşgala şeýle bir ojak bolup, her näçe sapa, mähir köp bolsa, durmuş süýji we ynsanyň üstünligi köp bolýandyr. Bu esasda ymam Ryza (a) bu ojagyň ähmiýetini belläp, maşgala ojagyna sapa we mähir bagyşlamaga täsirli käbir faktorlary beýan etýär.

“Akyl – ylahy sowgatdyr we edep-terbiýe rehmetiň netijesidir.” Edep-terbiýe ugrunda zähmet we kynçylyklar geçiren adam ýeňiş gazanar we ahyrynda edebiň eýesi bolar. Başga bir ýerde perzende we maşgala edep-terbiýe bermegi goldaýar. Ol hakyn-da ol hezret-den şeýle rowaýat bar:

“Çaga öz eli bilen sadaka bermegini buýur. Bir bölek çörek hem bolsa, az zat hem bolsa, sebäbi Hudaý ýoluna berilen her bir zat az hem bolsa, päk niýet bilen berilse köp bolup görünýär”

Belläp geçen rowaýatymyza görä, edep-durmuşy söýgi bilen dolandyrmakda aýratyn ony we täsiri bardyr. Mysal üçin: ynsanyň jemgyýetçilik şasyýetini ösdürýär, terbiýeleýär, birek-birege hormat goýmaga sebäp, maşgala gatnaşyklaryny berkitmäge we dereje boýunça göreşi azaltýar.

2- Ene-atalara hormat.

Hudaýtagalla Gurhanda şeýle buýurýar:

“Ene-ata ýagşylyk ediň. Eger olaryň biri, ýa ikisi hem seniň ýanyňda garrasa, närazylygyňy bildirme, olara kynçylyk döretme, olar bilen hormat goýup gürleş. Olara mähribanlygyňy we pespälligiňi görkez we “Eý, Perwerdigär! Olaryň meni çagalykda terbiýeleýşi ýaly olara rehmet et”-diý”

Ymam Ryza (a) şeýle buýurýar:

Eziz Hudaýtagalla şek-şübhesiz ynsany Hudaýa we ene-ata minnetdarlyk bildirmegi buýrandyr. Kimde-kim ene-atasynyň gadyryny bilmeşe, Hudaýa şükür etmedigidir.

ç) Perzentleriň birek-birege hormat goýmaagy.

Rezewi medeniýetinde, perzentler maşgala gurşawynda bir-birine ýardam, he-maýat, dostluk, söýgi bilen gatnaşmalydyrlar we sagdyn gatnaşyklary goýup, maşgalada bilelikde meseleleri çözmelidir-

ler. Ymam Ryza (a) şeýle buýurýar:

“Biz şeýle bir nesil bolup, Ýakubyň neberesinden bagyşlamagy, Dawudyň neberesinden gadyr bilmekligi miras aldyk”

Talak

Hakykata görä, Rezewi medeniýeti nika peýmanyňa üns berişi ýaly, onuň bozulmagyny ýazgarýandyr.

Nika durmuşynda gaçyp bolmajak meselelerde talak her näçe zerur diýip kabul edilse hem, şerigat hem ony tassyklasa-da, Hudaýtagalla ony ýazgaryp, iň gelşiksiz iş hasaplaýar. Bilelikdäki durmuşyň dargamagynyň önüni almak üçin birnäçe täsirli çäreleri goýupdyr, gatnaşygy sazlamagy sargapdyr, ýalňyşlyklary bagyşlamagy, durmuşyň ajylyklaryna we kynçylyklaryna sabyr etmek bu çäreleriň biridir.

Ymam Ryza (a) bu tema garaýşynda Rezewi medeniýetinde talak kanuny buýruk hem bolsa, talagyň önüni almak üçin aňsatlyk bilen talak alynmaz şertler goýulypdyr. Ymam Ryza (a) bu işi ýazgarypdyr.

Talak – haçanda ynsanyň söýüğüli we ideal ýanyoldaşy bolan ýagdaýynda, onuň bilen bütin ömrüni ýaşasyp bolýan wagty, bilelikde durmuşy geçirip bolýan ýagdaýda, talak alynjak bolsa ýazgarylýpdyr. Ymam Ryza (a) bir rowaýatda şeýle buýurýar:

“Durmuş guruň, talak bermäň. Talak-kanagatlanarly delil bolman, delilsiz berilse örän ýazgarylýandyr” Şunlukda, maşgala durmuşy we onuň dowam etdirilmegi mümkin bolmadyk ýagdaýynda talak çözügüt ýoly hökmünde saýlanylýp biliner. Maşgala durmuşy agzybirlige, söýgä we rehmete mätäçdir. Bu hem bir taraplaýyn bolýan zat däl, bu özüne çekijilik ikitaraplaýyn bolmalydyr. Baba Tahyr Yrýan şeýle diýýär:

Gör nähili gowy mähribanlyk ikitaraplaýyn bolsa Ol bir taraplaýyn bolsa derdeserdir. (Sözme-söz terjime)

Maşgala gurşawynda ene-atalar bilen perzentleriň arasynda gatnaşyklaryň berkemegine sebäp bolýan ruhy saglyk we asudalyk örän zerurdyr.

Ymam Ryzanyň

(alaýhyssalam) ömür beýany

Ymam Aly ibn Musa ar-Ryza alaýhyssalam Medinede dünýä inipdir.

Onuň konýesi¹ Abu-l-Hasan we iň meşhur lakamy “Ryza” bolupdyr. Onuň doglan günü hökmünde 148-nji hijri kamary ýylynyň (766-njy ýylyň) zi-l-kaada aýynyň (boş aýyň) 11-ni ýatlaýarlar.

Giňden ýaýran rowaýata görä, ol hezret 55 ýaşyndaka (203-nji hijri kamaryda – 819-njy ýylda) Horasanda Mamunyň dildüwşügi we awy bermegi netijesinde şehit bolupdyr hem-de Tusda jaýlanypdyr. Biziň günlerimizde onuň gubury belent mertebeli Pygamberiň maşgalasyna (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) muşdaklaryň zyýarat sedýän ýeridir.

1- Konýe – öňünden «abu» (aba, abi – kaka), «umm» (eje), «ibn» (ogul) ýa «bint» (gyz) ýaly sözleriň biri gelen has at» Abu-l-Hasan («Hasanyňkakasy»)

Ymam Medinede

Hezret-i Ryza (alaýhyssalam) ömrüniň 35 ýylyny kakasynyň ýanynda geçiripdir we şondan soň 20 ýyllap ymamlyk edipdir.

Hezret-i Ryza alaýhyssalamyň ymamlygynyň şöhratly döwri 183-nji hijri kamary ýylyndan (800-njy ýyldan) başlanypdyr.

Şol döwürde syýasy häkimlik Bagdatdaky Harun ar-Raşit tarapyndan amala aşyrylypdyr. Onuň häkimligi dürli gozgalaňlar sebäpli, gowşamaga başlapdyr we hezret-i Ryza (alaýhyssalam) şu döwürde Medinede öz ymamlygyny ygılan edip, adamlaryň pikir, ideologiýa, jemgyýet baradaky kynçylyklaryny çözmäge girişipdir.

Horasandaky gozgalaňlary basyp ýatyrmak üçin ýola düşen Harun ar-Raşit 193-nji hijri kamaryda (810-njy ýylda) şol ýerde ýagty jahan bilen hoşlaşypdyr hem-de Tusuň

Senabat diýen ýerinde, şol ýeriň häkimi Hamid ibn Kahtaba Tainiň köşgüniň aşaky otaglarynyň birinde jaýlanyppdyr. Harunyň ölüminiň yzysüre onuň iki oglunyň Eminiň we Mamunyň arasynda dawa-jenjel başlanyppdyr. Emin Bagdatda häkim bolupdyr, Mamun bolsa Merwede tagta çykyppdyr.

Bu iki doganyň arasyndaky gapma-garşylyk baş ýyllap dowam edipdir. Ahyrsoňunda, Mamun öz goşuny bilen Bagdada çozupdyr we 198-nji hijri kamary ýylynda (814-nji ýylda) Emin öldürilipdir. Şeýlelikde, häkimlik Mamunyň eline geçipdir. Emma Harunyň jebir-süteminden halys bolup, onuň oganlarynyň häkimliginden hem närazy bolan alawylar (hezret-i Alynyň tarapdarlary) we seýitler (hezret-i Muhammediň² (s) nebereleri) Yragyň, Hijazyň, Ýemeniň töwereklerinde gozgalaň edipdirler. Olar häkimiýetiň Muhammediň nebereleri (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) tarapyndan edara edilmegini isläpdirler.

Mamun olaryň gozgalaňlaryny ýatyrnak we şaýy mezhebi-ne eýerýänleri öz tarapyna çekmek üçin, olaryň iň ulusy bolan hezret-i Aly ibn Musa ar-Ryza alayhyssalamy Horasana çagyrypdyr we ony öz köşgüne getirip, öz häkimligini Ymam alayhyssalamyň makullaýandygyny görkezmek isläpdir. Şoňa görä-de ol hezretlere köp sanly çakylyk hatyny ýollapdyr. Emma her gezek inkär ediji jogap alypdyr. Soňra çakylygyň ýerini haýbat atmalar çalşypdyr. Ymam alayhyssalam Mamunyň bu işden el çekmejekdigine düşünişipdir. Şoňa görä-de gandöküşikligiň we tarapdarlarynyň ganynyň ýersizýere dökülmeginiň öňüni alar ýaly, 200-nji hijri kamary ýylynda (816-njy ýylda) Horasana tarap ýola düşüpdür.

Ol hezretleri Medineden çykmazyndan öňzürti, ata-babasy Resulallanyň (s) guburyňa hoşlaşmak üçin zyýarata barypdyr. Ol birnäçe gezek hoşlaşypdyr, emma ýene-de onuň päk guburyňa gaýdyp gelipdir hem aglap hoşlaşypdyr. Şondan soň ogly Jawat alayhyssalamy ýany bilen mesjide getiripdir, ony Resulallanyň (s) päk guburhanasynyň diwaryna ýaplapdyr we ol hezretleriň penasynda goýupdyr, soňra özüniň wekilleriniň hemmesine ýüzlenip, olaryň hezret-i Jawat alayhyssalamyň permanyna boýun bolmaklaryny, onuň garşys-

2- S- hezret-i Muhammet pygamberiň adynyň yzyndan ulanylyan «Sälla-llaho aleyhi wa alehi wa-sallam» («Goý, Allatagala oňa we maşgalasyna rehmet etsin hem salam göndersin!») diýen sözleriň gysgaldylan görnüşi)

yna gitmezliklerini tabşyrypdyr. Öz ynamdar sahabalaryna ol hezreti öz ýerine goýup gidýändigini aýdypdyr.

Ymam Ryza alayhyssalamyň ýoly Mamunyň kesgitleýşi ýaly, Basradan başlanyp, Ahwazyň we Parsyň üstünden geçipdir. Ol hezretleri Kufäniň we Kumuň üstünden geçirmändirler. Çünki Mamun Ymam Ryza alayhyssalamyň şol şäherlerde şaýylar bilen aragatnaşyk açyp, ýakynlaşmagyndan we öz hal-ýagdaý hakda gürrüň bermeginden gorkupdyr.

Medineden Merwe çenli

Ymamyň (a)³ saparynyň ilkinji sebäpleri hakda taryhy resminamalar ýokdur. Şoňa görä-de Ymam Ryzanyň (a) bu göçüp gaýtmagynyň sebäpleriniň köpüsi aýdylman, syrlar perdesiniň aňrysnda galypdyr. Ýöne bir hakykat şek-şübhesizdir: önden Merw bilen Medineäniň arasynda hat alyşmalar bolupdyr we Ymamyň Merwe gaýtmalydygy hakda nygtalypdyr.

Mamun elmydama ol hezret bilen hat alşypdyr we onuň Merwe gelmegini isläpdir. Hat ýazyşmaklyk onuň el çekmejegine Ymam Ryzanyň (a) gözi ýetýänçä dowam edipdir.

Käbir taryhy çeşmelerde çelşine görä, Mamun häkimiýeti ele alandan soň, Ymam Ryza (a) bir hat iberip, ony Horasana gelmäge çagyrypdyr. Ymam (a) gitmekden ýüz öwrüpdür. Emma Mamun çakylyk ibermegini birsyhly dowam etdiripdir. Ol, şeýdip, özüniň Ymamdan (a) el çekmejegini düşündirmek isläpdir. Mamun köp sanly çakylyklardan başga-da özüniň Reja ibn Abi Zahhak, Ýaser Hadem diýen adamlaryny Medinä iberipdir. Olar Medinä girenlerinden soň, Ymamyň (a) ýanyna barypdyrlar hem-de özleriniň ol hezreti Horasana alyp gitmek üçin gelendiklerini aýdypdyrlar. Ymam Ryza (a) ýol şaýyny tutupdyr. Ol Horasana gitmäge göwnemändir we özüniň şol ýerde ýagty jahan bilen hoş-

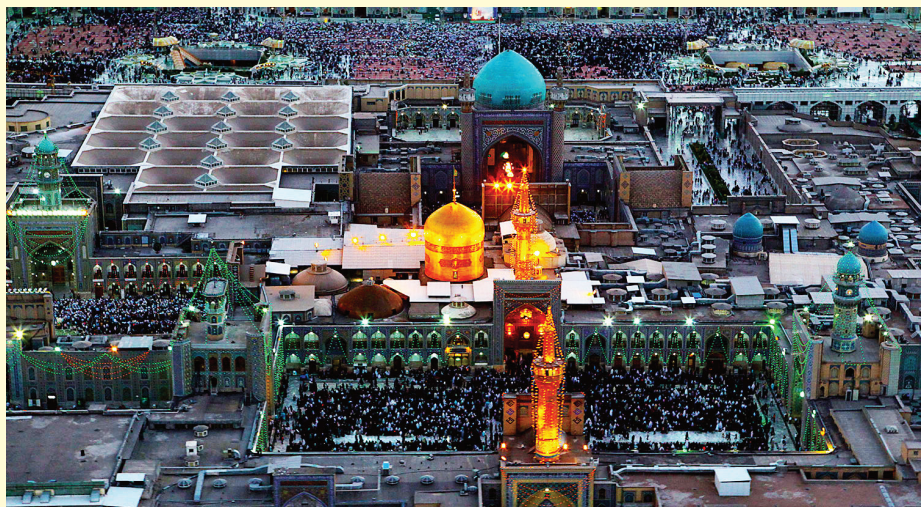
laşykdygyna ynanypdyr.

Bulardan başga-da Ymamyň (a) nähili ýagdaýda ýola düşendigi, onuň Resulallanyň (s) gubury bilen we öz maşgalasy bilen hoşlaşan ýagdaýlary – bularyň hemmesi Ymamyň (a) Horasana gitmäge göwnemändigine şaýatlyk edýär.

Ymamyň göçüp gaýdan ýoly

Hejazdan Yraga tarap barýan kerwenler Mekgäniň üstünden gitseler-de, Medineäniň üstünden gitseler-de “Magdan nogre” diýen erde – menzilde duşuşar ekenler we şol ýerdenem kimler Basra, kimler bolsa Kufä tarap ugrar ekenler. Köp sanly deliller we subutnamalar Ymamyň (a) Medineden çykyp, Magdan nogrä gelendigini, ol ýerden bolsa Basra tarapa ýola düşendigini tassyklaýarlar. Ymam (a) ýolunyň dowamynda Magdan nogreden geçipdir we Medineden Basra gidilýän ýolda Kufäniň golaýyndaky Nabajdan geçenden soň, Kadesiýe diýen ýere golaýlaşypdyr. Bu ýer ikinji halyfyň döwründe musulmanlaryň we eýranlylaryň arasynda bolup geçen uly uruşlaryň ýeri eken. Şonda musulmanlar üstün çykypdyrlar. Abu Nasr Bezanti şeýle ýazypdyr: «Kadesiýede hezret-i Ymam Ryzanyň (a) huzurynda bardym. Ol maňa: “Meniň üçin bir otagy kireýine al: iki gapysy bolsun, gelip-gidýänler arkaýyn

Ol hezretleri Medineden çykmazyndan öňzürti, ata-babasy Resulallanyň (s) guburyna hoşlaşmak üçin zyýarata barypdyr. Ol birmäçe gezek hoşlaşypdyr, emma ýene-de onuň päk guburyna gaýdyp gelipdir hem aglap hoşlaşypdyr. Şondan soň ogy Jawat alayhyssalamy ýany bilen mesjide getiripdir

3- a – ymamalaryň atларыnyň yzyndan ulanylyan «alayh us-salam» («Allatagala oňa rehmetsin!») diýen sözleriň gysgaldylan görnüşi.

giriş-çykar ýaly” diýdi”.

Hezret-i Ryza (a) Kadesiýeden soň Basra tarapa ýola düşüpdür. Ymamnyň (a) ýoly Medineden Horasana çenli öňünden öýlanyşykly düzülip, Pygamberiň maşgalasynyň (a) we alawylaryň tarapdarlarynyň edip biläýjek her hili garşylyklaryndan uzakda bolar ýaly edilipdir. Şoňa görä-de Ymamnyň (a) kerweni Mamunyň buýrugy bilen Kufä girmän, onuň ep-esli beýlesinden aýlanyp geçipdir. Käbir alymlar Ymamnyň (a) Kufä ugrandygyny beläpdirler.

Ymam Basrada

Hezret-i Ymam Kadesiýeden geçip, ýoluny dowam etdiripdir. Esli ýoly geçenden soň, Basra barypdyr. Basra musulmanlar tarapyndan gurlan bir şäher bolup, ony Kufeden öň ikinji halyfyň döwründe esaslandyrypdyrlar. Dürli hem köp sanly resminamalardan mälim

bolşy ýaly, Basrada häkimlik şertleri Apbasylaryň halyfy Mamunyň peýdasyna eken. Mamunyň Ymamny (a) Basranyň üstünden geçirip, bu işden öz peýdasyny gözländigini, ony öz haýryna wagyz üçin ulanandygy aýdyň bir zatdyr. Ýoluň dowamynda Ymam (a) Basradan soň, gury ýer bilen ýa suw üstü bilen Huzestana gelipdir we birnäçe gün Ahwazda ýaşapdyr. Ymamnyň (a) bu diýardan geçip gidendigine şaýatlyk edýän Ymam (a) tarapyndan düýbi tutulan mesjit ýaly zatlar häzire çenli saklanyp galypdyr. Abu Haşem Jafari, şeýle diýýär: «Hezret-i Ryza (a) Ahwaza gelenlerinde men Abidej diýen ýerdedim. Ol ýerden gaýdyp, derrew ol hezretiň hyzmatyna bardym. Ol hezretiň syrkawlandygyny gördüm. Howa-da örän yssydy. Hezret(-i Ymam): “Meniň üçin tebib getir” diýdi. Men tebib getirdim. Hezret(-i Ymam) ol tebib bir otuň adyny aýtdy. Tebib: “Men sizden başga şu otuň adyny bilýän adamy tanamok. Siz ony nireden bilýäňiz? Bu ot şu pasylda tapylmaz” diýdi. Onda hezret(-i Ymam): “Maňa neýşekeriň bir palajyny getirip beri” diýdi. “Siziň bu isleýän zadyňyz hem örän geň. Häzir neýşekeriň wagty däl» diýip, tebib aýtdy. Onda hezret(-i Ymam) şeýle diýdiler: “Hem şol ot, hem neýşeker şu wagtlar pylan ýerde bardyr.

Siz Abu Haşem bilen Şazrawan çeşmesiniň gözbaşyna tarap guduň. Şol ýerde bir harman üýşürlen ýer bolmalydyr, bir garaýagyz adamy görersiňiz. Ondan şol otuň we neýşekeriň gögerýän ýerini soraň». Abu Haşem şeýle dowam edýär: “Men tebib bilen diýlen ýere gtdim. Şol garaýagyz adamy tapdyk, şol otuň we neýşekeriň bar ýerini soradyk. Baryp tapdyk we biraz şol otdan hem neýşekerden alyp, yzmyza gaýtdyk. Ol hezretiň hyzmatyna bardyk. Ol hezret Hudaýtagalany wasp edenden soň, tebib menden: “Bu jenap kim?” diýip sorady. “Pygamberleriň agasynyň perzendi” diýip, jogap berdim. “Pygamberligiň açarlaryndan hem onuň elinde bir zat barmy?” diýip sorady. Men: “Hawa. Olaryň käbirini sen eýýäm görüp ýetişdiň. Ýöne ol pygamber däl” diýip, jogap berdim.

Käbir taryhy
çeşmelerde
çelşine görä, Ma-
mun häkimiýeti
alandan soň,
Ymam Ryza (a)
bir hat iberip,
ony Horasana
gelmäge çagy-
rypdyr. Ymam (a)
gitmekden ýüz
öwürüpdür. Emma
Mamun çaky-
lyk ibermegini
birsyhly dowam
etdiripdir.

“Pygamberiň wesýet edenimi?” “Hawa”. Bu sözleri Mamunyň adamy eşidip: “Eger hezret(-i Ymam) bu ýerde galsa, adamlaryň gözleri onuň ýolunda bolar” diýdi. (Şondan soň) ony ýola düşürdirler we olar Mehmozyň üsti bilen Nişapura tarap ugradylar. Hezret-i Ymamynyň ýolunyň şu ýerine çenli çeşmelerde şöhlelenipdir. Şonuň ýaly-da bu ýoluň soňky bölegi, ýagny Nişapurdan Merwe çenli beýan edilipdir. Emma Ahwazdan Nişapura çenli aralygyň nähili geçendigi belli däl. Ymamynyň (a) gelen ýoly hakda dürli pikirler aýdylyp, şolaryň iň meşhury Ahwaz, Pars, Yspyhan, Ýezd, Tabas, Nişapur ugrudyr.

Ymamynyň Nişapura gelmegi

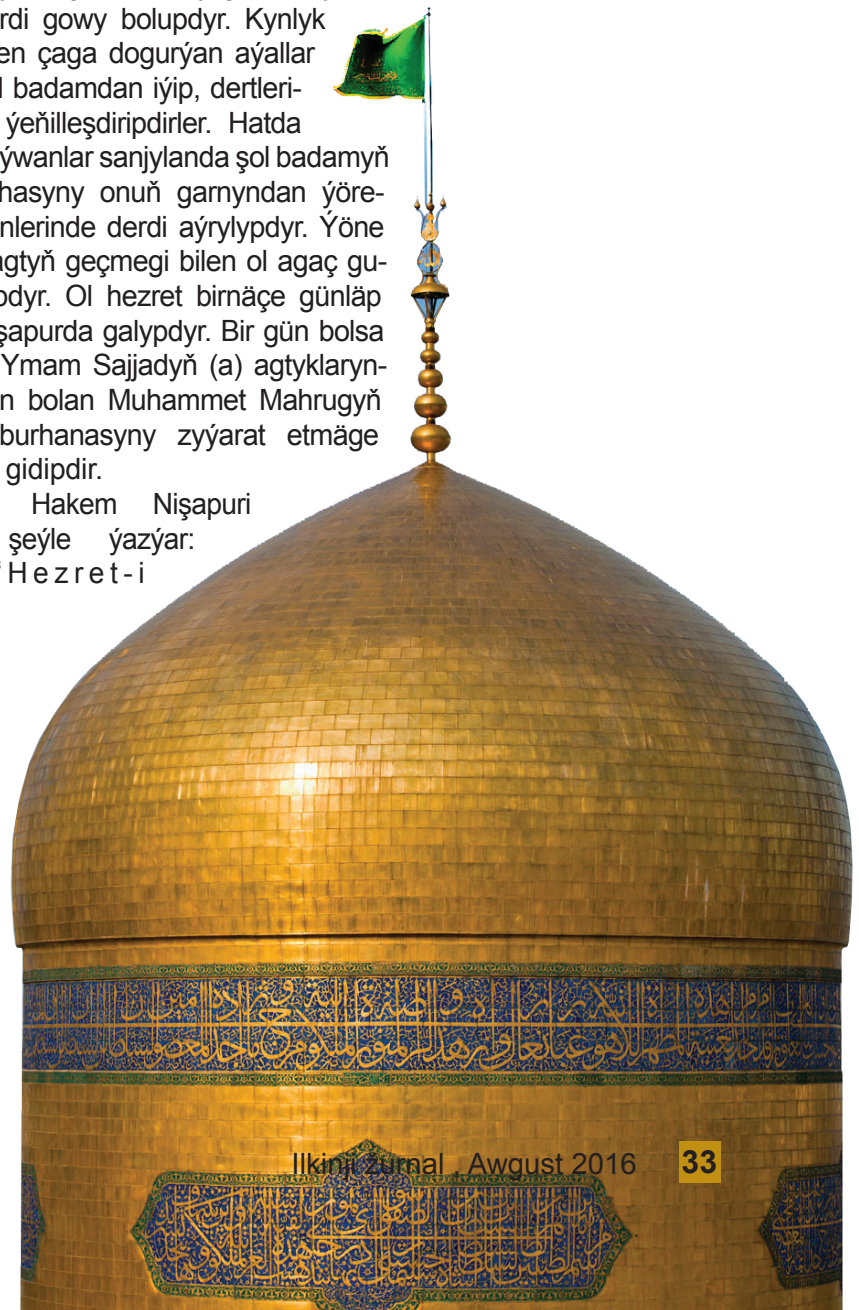
Ymamynyň (a) Nişapura gelendigi ni hemme taryhçylar hem hadysy gürrüň berijiler tassyklaýarlar. Nişapur 23-nji hijri kamaryda (645-nji ýylda) ikinji halyfyň döwründe yslam goşuny tarapyndan eýelenen Horasanyň şäheridir. Kábirleri bolsa onuň eýelenen ýylyny 31-nji hijri kamary (652-nji ýyl) hasaplaýarlar. Ymamynyň (a) Horasana gaýtmagyny onuň göçmeginiň iň bir şöhratly, dabaraly döwri we ymmatyň Ymam (a) garşylamagynyň nyşany hökmünde garamak bolar. «Mo`jam ulboldan» kitabyňyň awtory şeýle ýazýar:

«Nişapur uly hem köp gowy taraplary bolan bir şäherdir. Çünki bu şäher akyldarlaryň we alymlaryň merkezidir. Men aýlanyp gören şäherlerimiň arasynda Nişapur ýalysyny görmedim».

Nişapur gadymy döwürlerde uly medeni hem

ylmy merkez hasaplanylýdyr. Şäherde ýakyn hem uzak ýerlerden gelen görnükli şahsyýetler ýaşap, ylmy –barlag işleri bilen meşgullanylýdyrlar. Ymam Ryza (a) Nişapura gelende adamlar ony şowhunly hem deňsiz-taýsyz dabara bilen garşylapdyrlar we ony Belaşabad ýa Pelaşabad diýen ýerde ýerleşdiripdirler. Ol şol ýerde Päsende ýa Päsenedide diýen at bilen belli bolan bir aýalyň öýünde ýaşapdyr. Hezret-i Ryza (a) bu öýüň ýanynda bir sany badam ekipdir. Ol agaç bir ýyl geçmänkä ösüp, hasyl beripdir. Adamlar şeýle daragtyň bardygyny bilip, zyýarata gelipdirler we onuň badamlaryndan öz dertlerine derman üçin äkidipdirler. Kim şol badamdan işse, derdi şypa tapypdyr. Kimiň gözi agyrsa, şol badamy gözüne ýapsa, derdi gowy bolupdyr. Kynlyk bilen çaga dogurýan aýallar şol badamdan iýip, dertlerini yeňilleşdiripdirler. Hatda haýwanlar sanjylanda şol badamyň şahasyny onuň gamyndan ýöredenlerinde derdi aýrylypdyr. Ýöne wagtyň geçmegi bilen ol agaç guraýdyr. Ol hezret birnäçe günläp Nişapurda galypdyr. Bir gün bolsa ol Ymam Sajjadyň (a) agtyklaryndan bolan Muhammet Mahrugyň guburhanasyny zyýarat etmäge gidipdir.

Hakem Nişapuri şeýle ýazýar:
“Hezret-i

Ryza (a): “Şu ýerde biziň maşgalamyzdan biri jaýlanan” – diýdi. - “Ony zyýarat etmäge gideliň”. Şondan soň ol hezret Soltan Muhammet Mahrygyň Talajerddäki guburyny zyýarat etmäge girdiler we ol mukaddes bagy zyýarat etdiler”. Başga bir gün bolsa hezret-l Ryza (a) hammama gidipdir (şu günlerde oňa “Ryzanyň hammamy” diýýärler). Bu hammam öz suwuny çeşmelerden alýan eken. Köpden bäri şol çeşmäniň suwy hem azalan eken. Hezret-i Ymam (a) buýruk berenden soň onuň suwy köpelipdir. Soňra gapynyň daşynda hezretiň buýrugy bilen howuz gurupdyrlar. Ymam (a) şol ýerde gusul edip, howzuň ýanynda namaz okapdyr. Adamlar hem üýşüpdirler we howzuň suwunyň bereketli bolmagy üçin gusul edip, namaz okapdyrlar, dogadileg edipdirler. Allatagala hem olaryň dogadileglerini kabul edipdir.

Ymam (a)
Nişapurda
jemagatyň şol uly
ýygnanyşygynda
ata-babalary hakda
bir hadys gürrüň beripdir. Şol
hadysy «Selselat
uz-zahab» diýip
atlandyrypdyrlar.
Bu hadys hadys
kitaplarynda getirilipdir we resmi-
nama hökmünde
jedelsizdir.

Nişapurdan ugranda Ymam- yň (a) aýdan sözleri

Ymam Aly ibn Musa (a) Nişapurda birnäçe gün ýaşandan soň, adamlar ony dabara bilen ugradypdyrlar we ol Merwe tarap ýola düşüpdir. Ugradanlaryň arasynda köp sanly ulamalar hem alymlar bolupdyr.

Aly ibn Isa Arbely bu hakda şeýle ýazypdyr:

«Hadysy ýat tutýanlaryň ýolbaşçylaryn-

dan ikisi – Abu Zaraa Razi we Muhammet ibn Aslam Tusi (goý, Allatagala olara rehmet etsin!) hezret(-i Ymamyň) hyzmatyna gelip: «Eý, ymamlaryň neslinden galan belent mertebeli! Eý, päkleriň päkiniň nesli! Eý, Pygamberiň (s) perzendi! Päk ata-babalaryň haky üçin, ýagşy orunly ata-babalaryň adyndan kasam edýäris! Mahmal perdäni syr-da ýüzüňi bize görkez we bize unudyp bolmajak ýadygärlilik bolar ýaly atababalaryň hakda bir hadys aýdyp ber!» diýipdir.

Ymam (a) düýäniň başyny çekipdir, kejebäniň perdesini syrypdyr, göýä gün dogan ýaly bolupdyr. Jemagat deňiz tolkunyny mysaly Ymamyň (a) nazar kenary bilen ýüzbe-ýüz bolup, tolkun atypdyr, her kim Ymama (a) golaýlaşmak isläp, onuň düýesini öpmek höwesi bilen joşupdyr. Şeýle tolgundyryjy we beýan edip bolmajak goh-galmagalyň içinde ýazyjy, akyl-paýhasly adamlaryň sesi eşidilipdir. Olar Ymamyň (a) aýdanlaryny gowy eşitmek we ýazy-

almak üçin adamlary galmagal etmezlige, ýuwaş bolmaklyga çagyrypdyrlar».

Ymam (a) Nişapurda jemagatyň şol uly ýygnanyşygynda ata-babalary hakda bir hadys gürrüň beripdir. Şol hadysy «Selselat uz-zahab» diýip atlandyrypdyrlar. Bu hadys hadys kitaplarynda getirilipdir we resminama hökmünde jedelsizdir.

Salah Abu-s-Salt Herawi şeýle ýazypdyr:

“Hezret-i Ryzanyň (a) düýesiniň töweregini jemagat gurşap alanda, ol hezret kejebeden boýnuny uzatdy. Onuň egninde ýüpekden redasy (dony) bardy. Ol şonda şeýle diýdi: “Bu gürrüňi kakam Abd Saleh Musa ibn Jafar (a) öz kakasy Jafar ibn Muhammetden, ol öz kakasy Aly ibn al-Huseýinden, ol öz kakasy Huseýin ibn Alydan, ol hem öz kakasy Aly ibn Abi Talebden eşidipdir. Ol bolsa Pygamberden (s) eşiden eken. Pygamber (s) bolsa Jebrayyldan Allatagalaryň şeýle buýrugyny alypdyr:

”انى انا الله لا اله الا انا فاعبدوني، من جاء منكم بشهادة
ان لا اله الا الله بالاخلاص دخل فى حصنى و من دخل فى
حصنى امن من عذابى“

“Men şol ýeke-täk Hudaýdyryn, menden başga hiç hili hudaý ýokdur. Şoňa görä-de diňe maňa ybadat ediň. Siziň haýsy biriňiz yhlas bilen meniň ýeke-täkligime güwä geçse, meniň galamda orun alar we meniň galama giren meniň jezamdan aman galar”. Kejebe ýola düşende hezret-i (Ymam): “Şol şertler mende bardyr we meniň özümem şol şertlerdendirin!” diýipdir.

Ýoluň dowamy

Ymam (a) Nişapurdan ugrandan soň, Al-Humra obasyndaky Aýn Kahlan diýen ýerden geçip gidipdir. Häzirki wagtda ol Gadamgah ady bilen bellidir.

Elbetde, käbirleri Al-Humra obasynyň häzirki wagtda “Deh-e sorh” diýilýän Şerifabadyň golaýyndadygyny nygtaýarlar. Bu sözüň jany ýok däl. Häzirki Gadamgahda içinde iki aýak yzy bolan gara daşly guburhana bar. Bu daş onuň günorta böleginden diwardan asylypdyr. Bu guburhana 1020-nji hijri kamaryda (1611-12-nji ýyllarda) Şah Apbas Sefewiniň buýrugy bilen gurlupdyr.

Ymamynyň (a) bu ýerden geçip gitmeginiň hormatyna, onuň bu ýere gelmeginiň hormatyna ol daşy ýonan bolmaklary ähtimaldyr.

Ymam Ryzanyň (a) Merwe gelmegi

Bu habar derrew Merwe dolupdyr. Ony eşidenler şatlykdan ýaňa uçaýjak bolýar ekenler.

Şäheriň ilaty işe girişipdir. Olar şäheri öňkünden-de has kaşaň şekile getiripdirler. Şäheriň esasy meýdanyny Sarahs derwezesi bilen birikdirýän ýoly beýleki ýerlerden has oňat bezäpdirler, şäheriň ähli ymaratlaryny, jaýlaryny reňbe-reň hem owadan parçalar bilen gözəl bir görnüşe getiripdirler.

201-nji hijri kamary ýylynyň aşyrynyň ortalarynda (817-118 ýý.) bu habar şähere ýaýrapdyr. Ertir belent mertebeli myhmanyň şähere gelip girýändigini hakdaky habar hemme ýere dolupdyr. Merwiň ilatynyň eňçeme günläp, gije-gündiz gelmegine göz dikip garaşýan myhmany! Bu habar adamlary şeýle bir tolgundyrypdyr welin, olar şatlykdan ýaňa donlaryna sygmandyrlar. Bir-birine begenç-şatlygyny beýan edip, şeýle myhmanyň gelmegini bagtyň hem bereketiň inmegi hasaplapdyrlar, bir-birlerini gutlapdyrlar.

Merw şäheri şatlyk, şowhuna gark bolupdyr. Adamlaryň kalby şol tolgunma-

“Nişapur uly hem köp gowy taraplary bolan bir şäherdir. Çünki bu şäher akylarlaryň we alymlaryň merkezidir. Men aýlanyp gören şäherleriň arasynda Nişapur ýalysyny görmedim”.

dan ýaňa gürsüldäp urupdyr. Onuň ýaly şatlyk, şowhuny hiç kim görmän eken, beýle bir ruhy ýagdaý hiç kimiň ýadyna düşenokdy. Hemme ýerde uly bir şahs-ýetiň gelmegi hakda gürrüň edilipdir, deňsiz-taýsyz bir merdiň, ýürekdeşleriň öwgi-tarypynyň Käbesi, yslam äleminiň nur saçýan çyragy bolan adam, onuň ötengeçenleriniň hemmesi hudaýyň we Resulyň (s) saýlan adamlary, maşgalasy yslam äleminiň gözguwanjy, barlygy yslamyň ýolgörkezijisi we ähli musulmanlaryň islegi bolan adama garaşypdyrlar.

Ahyrsoňunda, Ymamyň (a) kejebesi görnüpdir. Onuň kejebesi düýäniň üstünde eken. Düýäni uzyn boýly agras bir adam idip gelýär eken. Kejebäniň içi görünmeýän eken. Hemmeleriň gözi kejebede bolupdyr. Adamlar boýunlaryny uzadyşyp, kejebäniň perdesiniň çaltrak syrlymagyna garaşypdyrlar. Olar ençeme sagatlap günüň aşagynda, ayak üstünde durup, gelmegine garaşan belent mertebeli ynsanyň didaryny görmeklige teňne ekenler. Adamlar onuň dudaryny zyýarat edip, gowünlerini galkyndyrmak, ruhlaryny belende götermek isläpdiler. Adamlar seredişip, belent mertebeli myhmany gözläp duruşlaryna bir-birini gutlapdyrlar, begençlerinden ýaňa bir-birini gujaklap, ogşapdyrlar hem gygyryşypdyrlar: “Eý, Pygamberiň ogly! Eý, Patma- Zahranyň, Aly Murtazanyň ogly. Eý, Musa Kazymyň ogly! Hoş geldiňiz! Kalplarymyzy röwşen etdiň! Gözümiň üstünde örnun bar!”

Owadan hem howalasy belent kejebe Merwiň müňlerçe adamlarynyň şadyýan goh-galmagalarynyň we gyzgyn garşy almalarynyň arasynda köşge tarap ýüzlenipdir hem onuň basgançaklarynyň öňünde saklanypdyr. Ulagdakylar ýere düşüpdirler we Mamundan beýlekiler bir gyra çekilipdirler. Fazl ibn Sahl kejebäniň ýanyna baryp durupdyr. Kejebäniň perdesi bir tarapa syrylyp, onuň aňrysyndan nurana ýüz, soňra bolsa syrdam boý gö-

rünipdir. Yslam älemini ýagtyldýan nurana ýüz we yslam baýdagyny göterijiniň syrdam boýy görünipdir.

Ymam (a) kejebäniň ýanynda goýlan sekä aýagyny goýanda hemme ýerden salawat sözleri asmana göterilipdir we begenç gözýaşlary ýañaklardan syrygypdyr.⁴

Merwde şägirt ýetişdirmegi

Päk ymamlar (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) ylymlaryň, bilimleriniň hemmesini bilipdirler. Päk ymamlaryň (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) okatmak bilen meşgullanandygyny we ökde şägirtleri terbiýeläp ýetişdirediklerini aýtmak bolar. Hezret-i Ryzanyň (a) öýi alymlaryň jemlenýän merkezi we ylym-bilim öýi bolupdyr. Zehinli, ylym öwrenmäge höwesli, özbaşdak pikirlenmegi başaryan şägirtleri bolupdyr. Olar Ymam Ryzanyň (a) sapaklaryna zygyderli gatnaşyp, ondan ylym öwrenipdirler. Bu ýerde ünsi çekýän zatlaryň biri-de Ymam Ryzanyň (a) aýratyn zehinli we onuň sahabalary hasaplanan şägirtleriniň 46-synyň (Eýrandan we Türkmenistandan) ady tutulypdyr. Olaryň käbiriniň atlary şulardan ybaratdyr: Ybraýym Ahmet Abi Muhammet Horasany, Muhammet ibn Abdylla Horasany, Abu Said Horasany, Fath ibn Ýezit Jürjany, Abu-I-Kasym Farsi, Muhammet ibn Yshak Talekany, Ahmet ibn Hatam Ma-huýe Gazwini.⁵

4- Farid Wajdi özüniň «Dayerat ul-maaref» eserinde (j.2, s.625) şeýle ýazýar:

«Merwden birnäçe farsahlykda toparlar öz töwerek-daşlary bilen Ymamy garşylamaga geldiler we bu garşy alma, diýseň, şowhunly hem dabaraly boldy. Alawylaryň we apbasylaryň garşylamaga gelen adamlarynyň sanyny 33 müň diýip ýazyşypdyrlar. «Kaşf ul-game», j.3, s.103. Aýdylaryna görä, şol wagta çenli şeýle bir dabaraly garşy almaklygy görmändirler. Mamun, çagalary, dogan-garyndaşlary, Fazl ibn Sahl we emirleriň, beýikleriň köp sanlysy bilen şol ýerde bolupdyrlar.

5- Mosnäd-e Emam Reza (a), Ld-2, s.515.

Ymam Aly
ibn Musa (a)
Nişapurda
birnäçe gün
ýaşandan soň,
adamlar ony
dabara bilen
ugradypdyrlar we
ol Merwe tarap
ýola düşüpdir.
Ugradanlaryň ar-
asynda köp sanly
ulamalar hem
alymlar bolupdyr.

Merwde geçirlen okuw sapaklary

Ymam Ryzanyň (a) okuw sapaklaryna sünnüleriň, dürli partiýalaryň we dürli ylmy derejedäki adamlardan ybarat şägirtleriň örän köpüsi gatnaşypdyr. Ymam Ryza (a) dürli ylmy meseleler boýunça öz pikirini aýdypdyr. Ol yslam ylmylaryndan başga-da matematika, himiýa, astronomiýa, tebigy ylmylar, kosmografiýa ýaly ylmylardan hem baş çykarypdyr.

Ol hezret grek filosofiýasy we hikmeti, towhyd ylmy, kelam, ylahy filosofiýa, materializm boýunça hem birnäçe pikiri orta atypdyr. Bu bolsa köp alymlaryň, hekimleriň çekişmeler gurap, öz pikirlerini aýtmaklaryna sebäp bolupdyr, soňrak bu meseleler uly ylmy çekişmelerde esasy tema öwrülipdir. Şonuň ýaly-da şol wagtlar şübhe döreden meselelere Ymam jogap beripdir. Mamun özüniň syýasy maksatnamalaryny berjaý etmek üçin uly alada galypdyr. Ol ilki başda Ymam Ryza (a): “Men halyflykdan çekilmegi we ony saňa bermegi, seniň bilen wepadarlyk hakda kasam etmegi ýüregime düwdüm”

diýipdir. Emma ol hezret bu teklibi kabul etmändir we oňa şeýle jogap beripdir: “Eger bu halyflyk seňki bolsa, Allatagala ony saňa beren bolsa, geýip ýören eşiğini egniňden çykaryp, başga birine berseň gowy bolmaz. Ýöne halyflyk saňa degişli däl bolsa, onda ony seniň maňa berjek bolmagyň gelşikli däl”. Emma Mamun öz teklibinden el çekmändir, gepleşikler iki aýlap dowam edipdir. Ahyrsoňunda, halyflygyň ýerine tagt mirasdüşerligini tekli edipdir we örän gödeklik bilen Ymam Ryza (a) şeýle diýipdir: “Allanyň adyndan ant içýän! Eger tagt mirasdüşerligini-de kabul etmejek bolsaň, seni mejbur ederin! Şonda-da kabul etmeseň, kelläni alaryn!”

Ol hezret boýun gaçyrar ýaly hiç hili ugur tapmansoň, tagt mirasdüşerligini käbir şertler bilen kabul etmäge mejbur bolupdyr. Ol özüniň şertlerini şeýle beýan edipdir: “Men tagt mirasdüşerligini kabul edýän, ýöne häkimiýet tarapyndan bir zada rugsat edýän ýa gadagan edýän hökimi çykarmaýyn, şonuň ýaly zatlara pata bermäýin, olar hakda pikir ýöretmäýin, hiç kimi işinden aýyrmaýyn, häkimiýetde bar zady üýtgetmäýin, şu zatlardan meni dyndar!”

Hezret-i Ryzanyň (a) öýi alymlaryň jemlenýän merkezi we ylmy-bilim öýi bolupdyr. Zehinli, ylym öwrenmäge höwesli, özbaşdak pikirlenmegi başaryan şägirtleri bolupdyr. Olar Ymam Ryzanyň (a) sapaklaryna zygiderli gatnaşyp, ondan ylym öwrenipdirler.

Tagt mirasdüşerligi hakdaky teksti okandan soň, Ymam Ryzanyň (a) sözlän sözi⁶

Merhemetli rehimdar Allanyň ady bilen Näme islese edýän hudaýa şükürler bolsun! Hiç kim onuň edýän işine şübhelenip bilmez. Ol hyýanatçylykly garaýşy – her näçe çalt hem eglenmän geçse-de – tanaýar, kalplardaky gizlin syrlardan habarly. Hudaýyň Pygamberine – Muhammede – Pygamberleriň iň soňkusyna (s), onuň päk maşgalasyna şan-şöhretler bolsun! Aşakda gelýän sözler meniň – Aly ibn Musanyň – sözlerimdir. Mominleriň ýolbaşçysydyr, Hudaýtagala onuň haka wepadar we onuň ugrunda tutanýerli bolmagyna kömek etsin! Ösüş ýolunda hem (bela-beterlerden) halas bolmak işinde üstünligi oňa hemra etsin! Biziň hakymyzy beýlekiler ykrar etmeseler-de, (ol ony) resmi taýdan ykrar etdi. Alawylaryň we apbasylaryň arasyndaky üzülen garyndaşlyk sapagyňy bir-birine baglady, öňki halyflaryň süteminden gorkan janlara rahatlyk bagyşlady, olary direldi, mätäçleri zar etmedi, bu işlerde dünýä Perwerdigäriniň razylygyny gözleýji bolup, ondan başga bir sowgat islemezdi, hudaýtagala şükür edýänleriň hakyny berer, ýagşy iş edýänleriň hakyny-da zaýalamaz. Mominleriň häkimi – Mamun öz tagtynyň mirasdüşerligini we uly ýolbaşçylygy maňa berdi. Elbetde, eger ondan soň diri galsak. Şundan beýläk kim Hudaýtagalanyň mäkäm düwmeklige perman beren düwünini çöse we hudaýyň mäkäm bolmagyny gowy görýän gatnaşygyny üzse, eger şu iş bilen ymamdan aýp gözlemek islese we yslamyň çäklerini dargatmak islese ylahynyň hormatyny saklamadygy, hudaýyň haram hasaplan zadyny halal hasapladygy bolar.

Öňkülerem şu usula eýeripdirler, ýalňyşhatalarynda sabyr edipdirler, dini dargatmazlyk üçin, musulmanlaryň agzybirligini saklamak

6- Bu sözler Ymam Ryza alayhyssalamyň tagt mirasdüşerligi baradaky ähtnamadan bolyp, oňa şol döwrüň birnäçe ylmy şahsyýetleri tarapyndan hem gol çekilipdir.

üçin ýakymсыz zatlar sebäpli igenmändiler. Nadanlyk (jahlyýet) döwri golaýdy, pursat arap ýörenler gozgalaň turuzmak üçin amatly pursata garaşýar dylar. Men Hudaýtagalany özüme şaýat tutýan, eger musulmanlara we halyflyga ýolbaşçylygy maňa tabşyran bolsa, adamlaryň hemmesi bilen, umuman, we apbasylar bilen aýratynlykda hudaýyň we pygamberiň permany boýunça işlärin. Bigünäniň hununy dökmerin, adamlaryň namysyna we malyna el gatman, ylahynyň kanunçylygyndan özge zady nazara alman. Diňe mynasyp hem laýyk adamlary işe bellejegime Allany şaýatlyga çagyryp söz berýärin. Meniň Allatagala bilen eden ähdi-peýmanym şeýledir. Bu berk ähdi-peýman ylahynyň sowalyny döreder. Çünki Hudaýtagala şeýle buýrupdyr: «Öz ähdiňize wepaly boluň. Çünki äht sowalyň döremegine sebäp bolýar».

Eger şundan başga hili usuly ulansam ýa öz ähdime garşy bir özgeriş girizsem, Hudaýtagalanyň käyemegine we günäkärlemegine duçar bolaryn.

Ylahynyň gahar-gazabynyndan Hudaýtagala penalanýaryn. Öz etagat edýän, boýun egyän ýolumda maňa kömek eder ýaly, maňa we ähli musulmanlara saglyk eçiler ýaly muşdak köňlüm bilen oňa ýüzlenýärin. Emma “jemgyýet” we “atmosfera, gurşaw” bularyň (hakyky ýagdaýyň) tersinedigini görkezýärler we meniň hem siziň ahryňyzyň näme bilen gutarjagyny bilmeýärin.

“Höküm çykarmak, höküm etmek diňe hudaýa degişlidir we (ol) hak (zady) hem batyl (biderek zady) örän gowy tapawutlandyrýar”. Şu aýdylanlara görä, meniň üçin ýolbaşçylyk etmäge, halyflyga pursat bolmaz – mominleriň häkiminiň buýrugy – Mamuny mysal getirip, onuň razy bolmagyny saýladym. Hudaýtagala meni we ony (öz penasynda) saklasyn!

Tagt mirasdüşeri wezipesi 201-nji hijri kamary ýylynyň oraza aýynda (817-nji yy-

Alawylaryň we apbasylaryň arasyndaky üzülen garyndaşlyk sapagyňy bir-birine baglady, öňki halyflaryň süteminden gorkan janlara rahatlyk bagyşlady, olary direldi, mätäçleri zar etmedi, bu işlerde dünýä Perwerdigäriniň razylygyny gözleýji bolup, ondan başga bir sowgat islemezdi.

Ida) yglan edilipdir we Mamun ony hemme ýurtlara habar edipdir. Hezret-i Ryzanyň (a) adyna pul çykarypdyr, öz gyzy Umm Habibi oňa durmuşa çykarypdyr, apbasylaryň şygary hem alamaty bolan gara eşikleri we baýdaklary ýaşyl reňke öwrüpdür. Bu çäreler alawylaryň we ol hezretiň tarapdarlarynyň gam-gussasyny bir az köşeşdirse-de, apbasylary gazaba mündüripdir, olaryň jemlenen ýeri Bagdady sarsdyrypdyr. Ymam Ryza alayhyssalamyň Mamunyň hilegär häkimiýeti bilen göreşip, onuň medeni syýasatyny dargadyp bilmegi üçin öz şirin janyny bu ölüm girdabyndan halas etmegi gerekdi. Çünki Mamun hem öz kakasy Harun ýaly şol döwürdäki yslam ýurduny küpür hem bulaşyk pikirleriň çaknyşyk, talaň meýdanyna öwürüpdü, bigäne medeniýeti ýaýradýardy. Şoňa görä-de her hili şübheli pikirler we küpür hem galat endişeler dillere düşüpdü.

Bular ýaly şübheli pikirleri we küpür endişeleri ýaýratmak Mamuna musulmanlaryň arasynda adamzat ylmyňy, akyl-paýhasa degişli ylmlary öwrenmekligi ösdürmek üçin gerek bolupdyr. Ol şeýle etmek bilen musulmanlaryň ünsüni Pygamberiň maşgalasyndan (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) sowmak isläpdir. Galyberse-de, apbasylaryň ylmy ýetmezçiliklerini şol mübärek maşgalanyň garşysynda gizlin galmagyny isläpdir. Şeýlelikde, apbasylaryň häkimiýetiniň sütünlerini berkitmäge jan edipdir. Emma hezret-i Ryza (a) ýalňyşmaýan ymam we Muhammediň maşgalasynyň (goý, Allatagala olaryň hemmesine rehmet etsin!) alymy hökmünde apbasylaryň häkimiýet merkezinde olaryň syrly syýasaty bilen çaknyşypdyr. Köşkdäki filosoflar, akyldarlar, motakallemler⁷ bilen gepleşikler hem çekelekler arkaly diniň hakykatlaryny gorapdyr we pygamberiň maşgalasynyň (goý, Allatagala

7- Motakallem – zatlaryň hakykatyny deliller we subutnamalar esasynda öwrenýän hem şerigat bilen deňeşdirýän alym

olaryň hemmesine rehmet etsin!) mekdebi-niň hakdygyny hemmelere düşündiripdir.

Abu-s-Salt Herawi şeýle ýazypdyr: “Mamun adamlaryň “Ol hezret bu dünýä ýüzlendi” diýmegi we ol hezretiň, şeýdip, gözden düşmegi üçin tagt mirasdüşerligini hezret-i Ryza (a) berdi. Emma bu işiň Ymam Ryzanyň (a) at-abraýynyň artmagyna, mertebesiniň ýokary göterilmegine sebäp bolandygy sebäpli, motakallemleri beýleki şäherlerden çagyrypdyr, olaryň biriniň ol hezreti ýeňmegini, onuň alymlaryň ýanynda abraýdan düşmegini, onuň kemçiliginiň adamlaryň arasynda ýaýramagyny isläpdir, sabeilerden,⁸ oňparazlardan, brahmanlardan, materialistlerden ýa musulmanlaryň beýleki akymalaryndan haýsy-da bolsa bir alym ol hezretiň ýanynda baranda, ondan asgyn gelipdir we adamlar: “Alla kessin, ol halyflyga Mamundan has mynasyp” diýer ekenler.

Özüniň Ymamdan (a) asgyndygyny aňan Mamun Bagdatda apbasylaryň närazylygynyň we tolgunmalarynyň artyp barýandygyny görüpdür. Şoňa görä-de ol paýtagty Merwden Bagdada geçirmegi ýüregine düwüpdür. Ol apbasylaryň we arap emirleriniň göwnüne ýaramak üçin öz eýranly weziri Fazl ibn Sahly Sarahs şäherinde ýok edipdir. Tusda düşlän wagty hezret-i Aly ibn Musa ar-Ryza alayhyssalamy hem ýok etmegiň ugruna çykypdyr. Şoňa görä-de meýlis gurapdyr we şonda ol hezrete güýçli zäher beripdir. Mustapanyň (s) jigerbendiniň päk jesedi ýat, keski bir ýurtda, Senabat obasyna (şu günki Maşat) äkidilip, Harun ar-Raşit öwlüýäsininiň kybla tarapynda jaýlanypdyr. Şol ruhybelent, asmana degişli adama Hudaýtagalanyň salam hem salawatlary bolsun!

Giňden ýaýran gürrüňe görä, Ymam Ryza (a) 203-nji hijri kamary ýylynda – 819-njy ýylda sapar aýynyň iň soňky gününde şehit bolupdyr we käbir rowaýatlaryň güwä geçmegine görä, diňe Muhammet atly, Jawat lakamly bir ogly bar eken.

8- Sabeiler – özlerini hezret-i Ýahýanyň (a) tarapdary hasap edýänler.

Ol apbasylaryň we arap emirleriniň göwnüne ýaramak üçin öz eýranly weziri Fazl ibn Sahly Sarahs şäherinde ýok edipdir.

WWW.ITF.ORG.IR

WELCOME TO CYBER SPACE

www.albadee.net / www.islamiclife.com / www.toonsonline.net / www.arabictoons.com

www.imam-khomeini.com / www.al-hooda.com / www.al-tahirah.com / www.echoofislam.com

www.al-aalam.com / www.al-wahdah.com / www.irannovin.info / www.iranoday.info

www.thaqafatuna.com / www.mahjubah.com / www.panoramaislamico.ir

www.lemessage.ir / www.zamzam-mag.com / www.itfjournals.com